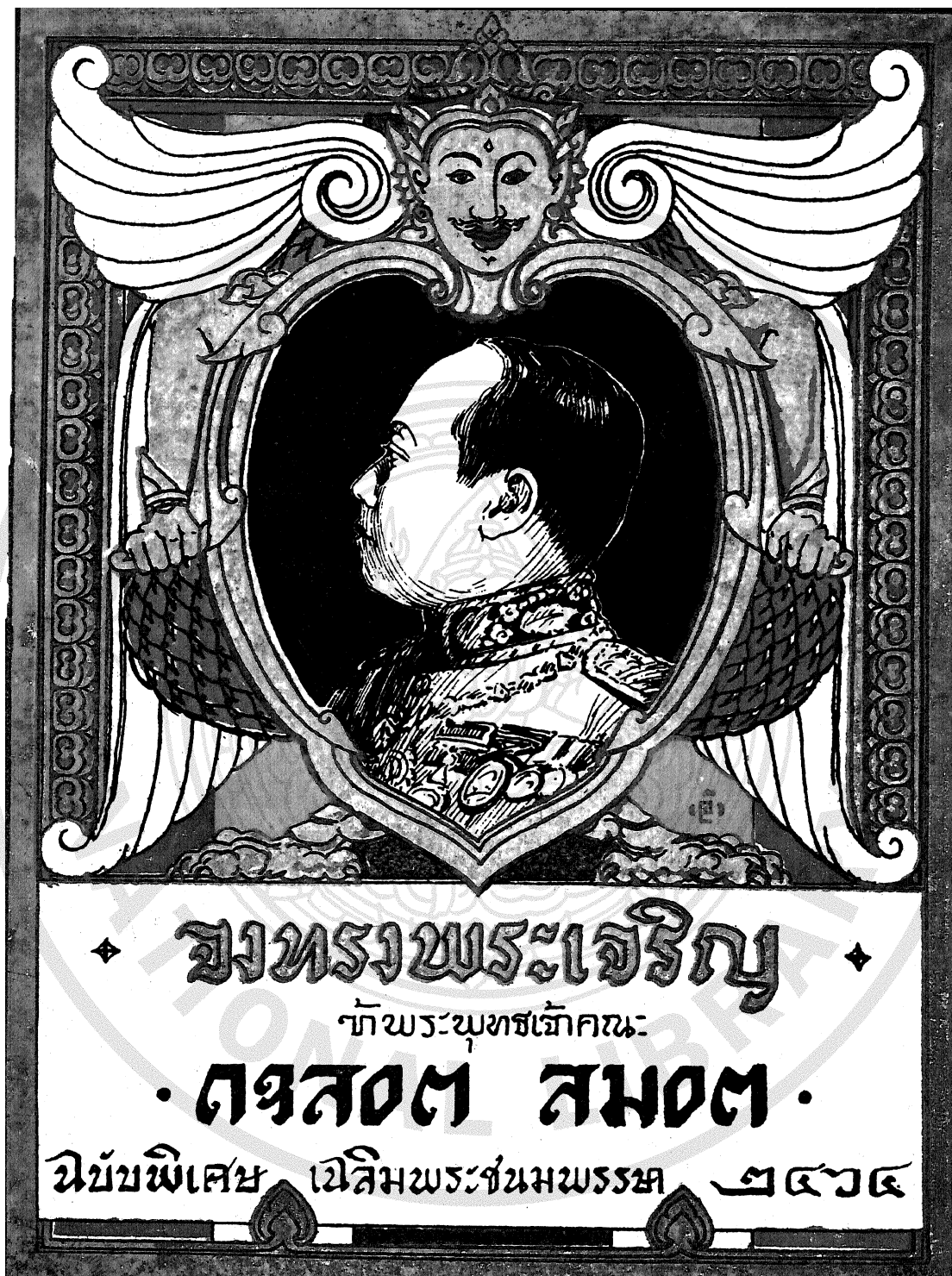

◆ **สมเด็จพระเชษฐาธิราช** ◆

เจ้าพระยาสุรเสนาบดี

• **๓๓๓๓ ๓๓๓๓** •

รัชกาลที่ ๕ เสด็จสวรรคต ๒๕๖๕

สารบัญ

๑. คำพากย์ถวายพระพรชัยมงคล..... หน้า ๑
๒. ความเจริญทางพระราชไมตรีแห่งกรุงสยาม หม่อมเจ้า
วรรณไวทยากร..... ,, ๕
๓. ความเจริญของหอพระสมุดสำหรับพระนคร..... ,, ๑๕
๔. ความเจริญของการคมนาคมในประเทศไทย..... กรมขุน
กำแพงเพชรอรรคโยธิน..... ,, ๕๐
๕. ความเจริญของนักธรรม..... กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์..... ,, ๕๔
๖. ปัญหาเรื่องทหารม้า..... หม่อมเจ้าทองทิมาฯ..... ,, ๕๕

คำพากย์ถวายพระพรชัยมงคล

วันที่ ๑ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๕๖๔

(ฉบับง)

- ๑๖ สรวนชีพตศนักซ์ชุ่มนุมน เหนือเกล้ากรรพุม
 ประนตพระบาทรามา—
 ๑ ชิบดีศรีดินทรมหา วชิราวุธา—
 ธิราชมกุฏกรงไทย
 ๑ ในคาบประสพศุภสมัย มิ่งมงคลชัย
 เณลิ้มพระชนมพรรษา
 ๑ ทวยไทยใจเปี่ยมเปรมปรา— โมทย์ในราชา—
 ธิคุณผดุงกรงสยาม
 ๑ ชาติไทยได้ชื่อภานาม สู้ศึกสงคราม
 เพื่อบุญฤทธิเรื่องชัย

- ๑ ฟังเพลงเลื่องก้องเกียรติไกร ยุโรปแดนไกล
นานาประเทศนับถือ
- ๑ พระองค์พระมงกุฎคือ นารายณ์เลิศญา
แปรรากเป็นพัชราวตาร
- ๑ ทรงเดชทรงคุณโอฬาร ทรงศักดิ์ไพศาล
ทรงยศทรงเกียรติกำจาย
- ๑ ชาวเราได้เจ้าสมหมาย คุ่มภยันตราย
สยามราษฎร์จำเริญ
- ๑ เชิดชาติศาสนาแก้วเกิน ทรงนำดำเนิน
ประหนึ่งรัชชัชศรี
- ๑ รักราษฎร์ดุจราชบุตร บุตราปราณี
อเนกชาติเชิดคุณ
- ๑ แผ่พระเมตตาบำบุนย์ ราชธิคุณ
อเนกจะนับคณา
- ๑ จำเภาพุทธศกนัปรา— กฎอัมมื่อ—
ที่ทรงบำรุงการเรียน

- ๑ ให้ทวยราษฎร์รู้อ่านเขียน
ในเชิงพิชาชำนาญ ยินมลากพากเพียร
- ๑ บัญญัติประถมศึกษาศร
พระทรงประกอบชอบนัก เลิศล้วนควรการ
- ๑ ก่อกองทัพไทยให้รัก
ประจัญซึ่งหมู่ปัจจามิตร พร้อมพลอันจัก
- ๑ ให้พลเมืองช่วยราชกิจ
พระคุณย่อมใคร่ควรดูเห็น ทหารควรคิด
- ๑ สัญญาอเมริกันนั้นเช่น
ประโยชน์ประจักษ์แก่ตา กันใหม่ได้เห็น
- ๑ สุดคำจะรำพรรณนา
ธิดาบำรุงกรุงไทย พระคุณรามา—
- ๑ สรรวมเดชพระศรีรัตนตรัย
ผู้ทรงมหิทธิศักดิ์กดา ึ่งทวยเทพไทย
- ๑ อীগองคือดีดมหาราชา
ประเสริฐพระบุญโบราณ จักรวิงศา

- ๑ สรรพพระเดชช่วยอภิบาล พระพัชรราวตาร
มังกุณณ์ตรีรัตน์ชัย
- ๑ ให้ทรงเสวยสวัสดิราชมไห— ศวรรยาธิปไตย
จำรูญจำเริญเนิ่นนาน
- ๑ พระชนม์ยิ่งร้อยพรรษกาล พระพรรณสคราญ
พระสุขประพลภियो
- ๑ สรรพโศกสรรพภัยพรพรโร— กาสันทรงโส—
มนัสสวัสดิทวิ
- ๑ ไตรราชประสงคังมี มาสบด้วยดี
ประคองพระราชประสงค์
- ๑ ศัตรุหม่อมมิตรจิตจง ร้ายต่อบาทบงส์
จุง พลันพินาศปลาสุญ โสดีเถอญ ฯ
- ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า คณะ “คสิทสมิต”

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร

ความเจริญทางพระราชไมตรีแห่งกรุงสยาม

ตามประวัติแห่งโลก ชนชาติยุโรปเจริญมาตามลำดับจนบัดนี้, แม้
 ปรากฏแห่งอารยธรรมของเขาไปทั่วทุกทวีปแล้ว, เพราะฉะนั้น ในการติดต่อ
 ระหว่างยุโรปกับสยาม ยุโรปย่อมต้องเริ่มก่อนอยู่เอง. 'การที่ยุโรปจะมาเกี่ยว
 เนื่องกับไทยนั้นมีได้ ๒ ประการ: ทางบุคคลพลเมืองของเขาประการ ๑ แล
 ทางรัฐบาลอีกประการ ๑. ชาวยุโรปที่จะเข้ามาในกรุงสยามก็เพื่อประโยชน์
 สอนศาสนาแลกค้าขายเป็นอาทิ, ในส่วนนี้ฝ่ายไทยไม่มีความรังเกียจเลย,
 สมักที่จะให้โอกาสปฏิบัติตามอาชีพนั้น ๆ โดยเต็มใจ, เพราะไม่มีหลักสำคัญ
 ในศาสนา (เช่นที่มีในศาสนาเมหะหมัด) ฤๅในความนิยมประจำชาติ (เช่น
 ที่มีในอารยธรรมของจีน) สำหรับที่จะมาขัดขวางต่อการวิสาสะกับชนต่าง
 ศาสนาฤๅต่างชาติเลย, แต่ในการติดต่อระหว่างรัฐบาลนั้น อาจจะเป็นการ
 ยากลำบากกันขึ้นได้, ด้วยความประสงค์ของรัฐบาลฝ่ายยุโรปในการที่จะทำ
 สัญญากับไทยซึ่งเป็นชนต่างอารยธรรมกับเขานั้น มิใช่จะมุ่งรักษาเฉพาะแต่
 ผลประโยชน์ของเขาในทางการสอนศาสนาฤๅการค้าขายเท่านั้นเมื่อไร, ใน
 ขั้นต้นในเวลาที่ยังไม่รู้จักกันดี, ในเวลาที่ฝรั่งยังไม่นับถือแลไว้ใจไทยนั้น,
 อาจจะคิดทำลายอิสรภาพของไทย โดยปรารถนาอยากจะได้ดินแดน ฤๅ
 อำนาจในทางปกครองก็ได้.

เมื่ออันตรามืออยู่เช่นนี้ ฝ่ายไทยจำต้องอนุโลมตามความปรารถนาของชาติยุโรปตามแต่จะผ่อนผันได้ จนชาติยุโรปนับถือแล้ว ใจชาติไทยให้เข้าร่วมคณะแห่งนานาชาติของเขา, ให้ได้รับประโยชน์จากธรรมเนียมระหว่างชาติของเขาได้เต็มที่แล้วดังนี้จึงจะเป็นการเจริญทางไมตรีโดยบริบูรณ์.

ฝ่ายไทยได้ดำเนินนโยบายตามนัยนี้ตลอดมา.

ตั้งแต่ชาวยุโรปเริ่มเข้ามาสอนศาสนา ฤๅค้าขายในเมืองนี้ รัฐบาลสยามมิได้รังเกียจเลย, กลับเชื้อเชิญให้พ่อค้าชาวต่างประเทศเข้ามาทำการค้าขายเสียอีก, กับทั้งชาวต่างประเทศสมักจะเข้ารับราชการ ก็ได้รับตำแหน่งตามความสามารถ, แม้แต่ตำแหน่งสูง ๆ ก็มีได้หวงห้าม, ทั้งนี้เป็นมาแต่แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว.

ในการติดต่อกันระหว่างรัฐบาลนั้น เมื่อชาติยุโรปแรกขอมาฝ่ายไทยก็ยินดีที่จะทำสัญญาด้วย, แต่เมื่อปรากฏว่าในการเจริญทางไมตรีต่อกันเช่นนั้น ฝ่ายยุโรปมุ่งจะทำลายอิสรภาพของไทย, ดังเช่นในครั้งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นั้นแล้ว, ชาติไทยจะยอมสละความเป็นไทยเสียไม่ได้ จำต้องขาดไมตรีต่อกันอยู่เอง.

ถึงราว พ.ศ. ๒๔๕๑ สืบมา, เมื่อรัฐบาลฝ่ายยุโรปปรารถนาจักติดต่อกับสยามโดยเสมอภาค: แม้แต่ในการค้าขายก็แสวงหาผลประโยชน์เป็นส่วนพิเศษ นอกจากผลประโยชน์ซึ่งชาติยุโรปมักให้ต่อกันแลกันในระหว่างชาติที่ร่วมทำ

เหน็ดด้วยกัน, และในการเมืองก็ยังไม่ยอมรับนับถือความสมควรเป็นอิสระของชาติไทยโดยเต็มที่, ยังมีความมุ่งที่จะโอนดินแดนของไทยไป ฤๅเสาะหาอำนาจในการปกครองของกรุงสยามอยู่อีกบ้าง.

ในปี ๒๓๖๕ รัฐบาลอังกฤษมาขอทำสัญญาว่าด้วยการค้าขายแลเขตแดนฝ่ายไทยก็ยอมทำด้วย, แต่เมื่อจะขอตั้งกงสุลไทยไม่ยอม. ในปี ๒๓๗๖ สหปาลัรัฐอเมริกามาขอทำสัญญาว่าด้วยการค้าขาย ไทยก็ทำด้วย, แต่ในการตั้งกงสุลไทยยังไม่ยอม. ในปี ๒๓๘๓ อังกฤษมาขอตั้งกงสุลอีก ไทยก็ยังไม่ยอม; แต่ถึงเวลาแล้วที่จะยอม, หาไม่ชาติฝรั่งเศสจะบังคับเอาให้ได้ โดยอำนาจศึกตั้งที่ได้ทำแก่จีนแล้วและจะได้ทำแก่ญี่ปุ่นต่อไปนั้นเป็นแน่, สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔ ทรงเพ่งเล็งเห็นการทั้งนี้ โดยพระปรีชาญาณของพระองค์แล้ว จึงทรงยอมทำสัญญากับอังกฤษในปี ๒๓๘๔ ฉบับ ๑, แลในปี ๒๓๘๕ เป็นสัญญาใจความอีกฉบับ ๑.

สัญญานี้ มีความไว้ประโยชน์อย่างสำคัญแก่ฝ่ายไทย ๔ ประการ คือ.—

(๑) กงสุลมีอำนาจตั้งศาลชำระคดีทั้งแพ่งแลอาญาของคนในบังคับอังกฤษได้, ซึ่งนอกจากฝ่าฝืนต่อหลักแห่งความอิสรภาพของบ้านเมืองแล้วยังขัดต่อความสวดกในการปกครองอีก.

(๒) มีกำหนดพิภคภาษีสินค้านำเข้าออก, ภาษีขาเข้าเก็บได้ร้อยละ ๓, ภาษีขาออกเก็บได้ตามพิภคติดท้ายสัญญานั้น, ซึ่งเมื่อในสมัยต่อไปเวลาราคา

สินค้าเข้าออกสูงขึ้นแล้ว ฝ่ายไทยจึงต้องเสียประโยชน์มาก.

(๓) สัญญานั้นจะเลิกไม่ได้แต่ฝ่ายเดียว อย่างเช่นชาติยุโรปทำกันได้สำหรับสัญญาค้าขาย ตามธรรมดา.

(๔) มีข้อว่าด้วยชาติที่โปรตอย่างยิ่ง, ความว่าถ้าฝ่ายไทยยอมให้ผลประโยชน์ใดๆ แก่ชาติอื่นแล้ว ต้องให้แก่อนานาชาติที่ทำสัญญานั้นด้วยเหมือนกัน, ซึ่งทำให้ไทยเสียเปรียบในการที่จะแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับชาติอื่นๆ ต่อไป.

แต่ในเวลานั้นความไร้ประโยชน์ ดังที่บรรยายมานี้ยังไม่ปรากฏเกินเหตุ, ด้วยคนที่ขึ้นศาลกงสุลก็น้อย, พักติภาษที่กำหนดไว้นั้น ก็สมควรแก่สมัยนั้นแล้ว, แลสัญญาแบบนั้นก็จะได้ทำกับชาติยุโรปทั้งหมด, เพื่อจะได้ป้องกันไม่ให้ชาติใดชาติหนึ่งได้รับผลประโยชน์แต่ชาติเดียว, และเมื่อมีผลประโยชน์ทั่วทุกชาติพร้อมกันแล้ว ชาติหนึ่งชาติใดจะแย่งเอาเมืองไทยเป็นของตนเสียก็ยาก; จึงได้ทำสัญญากับฝรั่งเศส, อเมริกา, เดนมาร์ก, โปรตุเกส, ฮอลันดา, ปรัสเซีย, เบลเยียม, อิตาลี แลสวีเดน-นอร์เวย์; และสำหรับ ๓ ประเทศที่กล่าวหลังนี้ หาเหตุไทยส่งไปไม่เหมาะ, ทรงตั้งเซอร์จอห์นเบาว์ริงทูตอังกฤษนั่นเอง ออกไปเซ็นสัญญาแทนฝ่ายไทย, ซึ่งส่อให้เห็นได้ว่า พอพระราชหฤทัยที่จะติดต่อกับต่างประเทศปานใด.

ในระหว่างนี้ ฝรั่งเศสเข้าครอบงำเขมร จึงต้องทำสัญญากับไทย ในปี ๒๔๐๖ ฉบับ ๑, ซึ่งทั้งสองฝ่ายสัญญาจะคุ้มครองป้องกันเขมรด้วยกัน, แลในปี ๒๔๑๐, ซึ่งไทยยอมให้ฝรั่งเศสคุ้มครองป้องกันแต่ฝ่ายเดียว, แล

ฝรั่งเศสยอมให้ชาวเขมรในเมืองไทยขึ้นศาลไทย ไม่ใช่ศาลกงสุล. ทั้งนี้ เห็นได้ว่า ปัญหาเรื่องเขตแดน อาจตกลงกันได้โดยพูดจาว่กล่าวต่อกัน แลไม่จำเป็นต้องกระทำความผิดต่อกันเลย.

เมื่อวางหลักทางพระราชไมตรีไว้ตามแบบสัญญาค้าขายนั้นแล้ว, มาใน รัชกาลที่ ๕ ก็ดำเนินตามนัยนั้นต่อมา โดยทำสัญญาแบบนั้น กับออสเตรเลีย อังกฤษ แล สเปน ประการ ๑, แลอีกประการ ๑ ใจความสัญญาเดิมให้ ต้องแก่ประโยชน์ของฝ่ายไทยยิ่งขึ้น, มีอาทิ คือ (๑) ทำสัญญากับอังกฤษ ในปี ๒๔๒๖ ให้คนในบังคับอังกฤษในมณฑลฝ่ายเหนือขึ้นศาลไทยพิเศษ เรียกว่าศาลคดีต่างประเทศ, เป็นศาลไทยแต่กงสุลมานั่งฟังคดีได้, แลถ้า เห็นผิดยุติธรรมลงคดีไปชำระในศาลกงสุลได้, ดังนั้นก็เป็นการจำกัดอำนาจ ศาลกงสุล ให้แคบลงหน่อยหนึ่งแล้ว; แล (๒) ทำสัญญากับชาติที่มี สัญญาต่าง ๆ ให้ยอมเก็บภาษีสุราได้ ๘-๑๐ เปอร์เซ็นต์ กับทั้งได้จัดการให้ ชาติไทยสมาคมกับชาติยุโรปสนิทขึ้นด้วย โดยตั้งสถานทูตประจำในยุโรป, แลรัฐบาลยุโรปก็ตั้งสถานทูตประจำกรุงสยามในคราวเดียวกันนั้นเหมือนกัน; แลในปี ๒๔๒๘ ได้เข้าในสากลปรีชณีย์ ซึ่งแสดงว่าไทยสมัคจะเข้าอยู่ใน หมู่คณะแห่งชาติยุโรป, ดำเนินระเบียบการเช่นเดียวกันกับเขาเหมือนกัน, แลเพื่อประโยชน์อย่างเดียวกันนี้ ได้เริ่มส่งนักเรียนไปศึกษาในยุโรปด้วย.

ทางไมตรีดำเนินมาโดยเรียบร้อยเช่นนี้ เมื่อมีปัญหาเรื่องเขตแดน เกิดขึ้น, ฝ่ายฝรั่งเศสเมื่อเข้าครอบงำเขมรแลญวนตลอดแล้วเกรงว่าอังกฤษ

ซึ่งเข้าครอบงำทางแหลมมะลายูแลพม่าแล้วนั้น จะขยายอำนาจมาทางเมืองไทยประการ ๑, และเชื่อว่าแม่น้ำโขงจะใช้ได้สำหรับการเดินเรือตลอดถึงเมืองจีนอีกประการ ๑, จึงอยากได้ฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำโขงนั้น, จนเป็นผลถึงต้องเกิดการศึกษาเกี่ยวกับไทยในปี ๒๔๓๖, ไทยต้องยอมรับเซนสัญญาอินเซตแดนนั้นให้, ต้องเสียค่าทำขวัญและต้องยอมให้กองทหารฝรั่งเศสเข้ายึดจันทบุรีไว้.

กับมีปัญหาเกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่ง. ตามสัญญาเดิมมีความว่าคนในบังคับชาติสัญญานั้นให้ขึ้นศาลกงสุล, บัดนี้ชาติฝรั่งเศสถือว่าชนชาติอยู่ในความครอบงำของเขา ก็เป็นคนในบังคับของเขาเหมือนกัน, และจนกระทั่งเงินซึ่งไม่เกี่ยวข้องด้วย หากแต่ว่าเป็นคนอยู่ในหัวเมืองของฝรั่งเศส ก็รับลงทะเบียนไว้ในจำนวนคนในบังคับเหมือนกัน. ทั้งนี้ย่อมเป็นการขัดข้องแก่การศาลของกรุงสยามอยู่มาก.

ไทยจึงคิดทำสัญญาแก้ไขกับฝรั่งเศส. แท้จริงฝรั่งเศสกับไทยไม่มีเหตุสำคัญที่จะเป็นอริต่อกันเลย, และเมื่อความปรากฏขึ้นว่าแม่น้ำโขงใช้เดินเรือไม่ได้ตลอด, และเมื่อการแก่งแย่งระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส เปลี่ยนเป็นความตกลงเข้าใจกันแล้ว, ฝรั่งเศสก็ตกลงกับไทยได้โดยดี. ในปี ๒๔๓๕ อังกฤษกับฝรั่งเศสทำความตกลงกันว่า จะนับถือแลรักษาอิสรภาพของไทยในเขตที่กำหนดไว้ในสัญญานั้นแล้ว, แลในปี ๒๔๔๐ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรป มีผลดีในทางเสริมพระราชไมตรีกับบรรดานานาประเทศให้สนิทขึ้นประการ ๑, และสมานไมตรีกับฝรั่งเศสโดยเฉพาะอีกประการ ๑.

เมื่อเสด็จกลับมาแล้ว รัสเซียกับญี่ปุ่นตั้งสถานทูตประจำกรุงเทพฯ แลขอทำสัญญาใช้แบบเดิมเป็นหลัก, แต่มีความผิดกันเล็กน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าชาตินั้น ๆ นับถือไทยเป็นชาติเจริญยิ่งขึ้นแล้ว, กล่าวคือในสัญญาทั้งสองฉบับ อาจบอกเลิกได้แต่ฝ่ายเดียว, และสัญญากับญี่ปุ่นนั้นให้เลิกศาลกงสุลเมื่อไทยออกประมวลกฎหมายหมดแล้ว. ในปี ๒๔๔๒ กรุงเทพฯ ได้รับเชิญเข้าประชุมและเซ็นสัญญากรุงเฮก ว่าด้วยกฎหมายนานาประเทศ, เป็นพยานว่า ฝ่ายยุโรปปรับให้ไทยเข้าอยู่ในหมู่คณะแห่งชาติของเขา, แลได้รับผลประโยชน์จากกฎหมายนานาประเทศของเขาแล้ว.

ส่วนการทำสัญญากับฝรั่งเศสก็ดำเนินเรื่อยมา จนปี ๒๔๔๕ ได้เซ็นสัญญาฉบับ ๑ แล้ว, แต่รัฐสภาของฝรั่งเศสไม่ให้สัตยาบัน; แต่เมื่ออังกฤษกับฝรั่งเศสทำความเข้าใจกัน เพื่อเป็นสัมพันธมิตรต่อกัน ในปี ๒๔๔๗ แล ๒๔๕๐ นั้นแล้ว, ฝรั่งเศสก็ทำสัญญากับไทยในปี ๒๔๔๗ แล ๒๔๕๐ นั้นเหมือนกัน. สัญญาว่าด้วยเรื่องเขตแดน กับเรื่องอำนาจศาลกงสุลเป็นอาทิ, มีผลสำคัญสำหรับฝ่ายไทยดังนี้: ตามสัญญาปี ๒๔๔๗ กองทหารฝรั่งเศสที่ยึดจันทบุรีอยู่นั้น ถอนออกไปจากดินแดนไทย, แลตามฉบับปี ๒๔๕๐ ฝรั่งเศสยอมให้ชาวเอเชียในบังคับฝรั่งเศสขึ้นศาลไทยต่อไป.

ในปีเดียวกันนั้น ไทยได้เริ่มปลูกาสัญญากับอังกฤษซึ่งเซ็นสัญญากันในปี ๒๔๔๒ ว่าด้วยเขตแดนแลอำนาจศาลกงสุลเหมือนกัน. อังกฤษยอมให้คนในบังคับอังกฤษไม่ว่าฝรั่งหรือชาวเอเชียขึ้นศาลไทยทั้งหมด, แต่มี

ลักษณะอยู่ว่า ต้องมีที่ปลูกยาฝรั่งนั่งพักคืออยู่ด้วย.

และในปี ๒๔๕๐ นั้นสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรปอีกครั้ง ๑, ซึ่งมีผลดีเช่นเดียวกันกับครั้งก่อน, แลกรุงสยามได้รับเชิญเข้าประชุมเซนส์ญากรุงเฮก อย่างเช่นคราวก่อนนั้นอีกเหมือนกัน.

เพราะฉะนั้น เมื่อสิ้นรัชการที่ ๕ ปัญหาเรื่องเขตแดนได้ตกลงกันเป็นอันเสร็จสิ้นไปแล้ว, ทางพระราชไมตรีกับอังกฤษฝรั่งเศสกับชาติทั่วไปก็เรียบร้อยดี. อำนาจศาลกงสุลสำหรับอังกฤษกับฝรั่งเศส, คือชาติที่มีผลประโยชน์มากกว่าชาติอื่นในกรุงสยาม, ก็จำกัดแคบลงแล้ว, และในหมู่คณะแห่งนานาชาติไทยก็มีถิ่นฐานรับให้เข้าเช่นสัญญาว่าด้วยกฎหมายนานาประเทศด้วยแล้ว.

ในรัชการปัตยุบันนี้ ดำเนินการที่เป็นมาแล้วนั้นให้ได้ผลยิ่งขึ้น, เช่นในปี ๒๔๕๖ ได้ทำสัญญากับเดนมาร์ก ในเรื่องอำนาจศาลกงสุลมีเนื้อความอย่างเดียวกันกับสัญญาอังกฤษฉบับปี ๒๔๕๒.

อนึ่งเมื่อมหาสงครามเกิดขึ้นในยุโรปในปี ๒๔๕๗ นั้น กรุงสยามปฏิบัติตามน้ำที่ ๆ ได้เซ็นสัญญากรุงเฮกนั้นไว้ทุกประการ, ในขั้นต้นได้ประกาศตนเป็นกลาง, แต่เมื่อปรากฏโดยขอเนกประการว่า ฝ่ายประเทศในท่ามกลางประพตพิพิตต่อกฎหมายนานาประเทศอย่างร้ายกาจ เช่นนั้นแล้ว, แม้แต่ในเวลาที่ยังไม่แน่นอนว่าฝ่ายใดจะมีชัยชนะ, คือ พ.ศ. ๒๔๖๐ นั้น, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังไม่ทรงรับรองที่จะประกาศ สงครามแก่ประเทศนั้น ๆ. เป็นพยานให้เห็นได้ว่า ไทยรักษาน้ำที่ตามธรรมเนียมระหว่างนานาชาติ

อย่างเคร่งครัดเพียงใดแล้ว, และข้าไม่ได้ประกาศสงครามเปล่าเท่านั้น, ยังได้ส่งกองทหารอาสาไปช่วยฝ่ายสัมพันธมิตร ในยุทธภูมิด้านฝรั่งเศสด้วย, เพราะฉะนั้นเมื่อมีการชุมนุมสันติสมาคม ไทยจึงได้เข้านั่งในที่ประชุมมีผู้แทน ๒ คนเท่าเทียมกับชาติที่กระทำการศึกจริง ๆ และเข้าเสนอสัญญาสันติภาพที่ตกลงกันนั้นด้วย.

ในการที่เข้าสงครามและเสนอสัญญาสันติภาพนี้ มีคุณประโยชน์อันปรากฏตระหนักแก่ใจทุกคน, มีอาทิคือ :-

(๑) ได้เข้าอยู่ในสันนิบาตชาติ, เป็นการช่วยให้เห็นฐานะของกรุงสยามแจ่มแจ้งขึ้นกว่าแต่ก่อน ว่ารวมอยู่ในหมู่คณะแห่งอารยชาติของโลกแล้ว, กับทั้งเป็นหลักประกันในการดำรงความอิสรภาพของไทยให้มั่นคงยิ่งขึ้นอีกชั้น ๑ ด้วย.

(๒) เลิกบรรดาสัญญาทั้งปวงที่เคยมีอยู่กับเยอรมนี แลออสเตรียฮังการี, รวมทั้งอำนาจศาลกงสุล แลผลประโยชน์พิเศษอื่น ๆ ทั้งสิ้น.

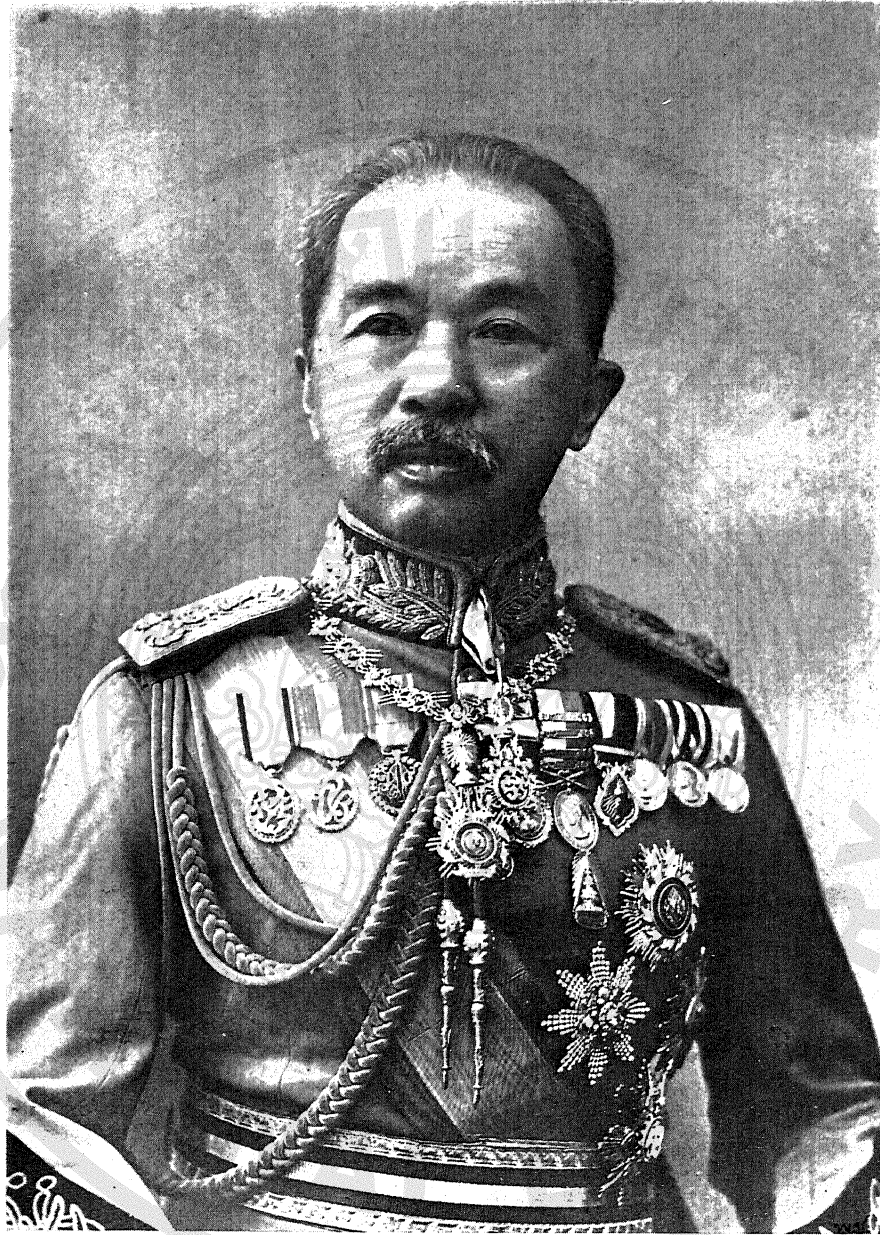
(๓) ส่งเสริมทางพระราชไมตรีกับประเทศใกล้เคียง, คือ อังกฤษ กับฝรั่งเศส, ให้เป็นการวิสาสะอย่างสนิทกว่าเดิม.

(๔) เป็นโอกาสเหมาะ ที่จะขอปรึกษาแก้ไขสัญญาเก่าอันพื้นสมัยแล้วนั้น ให้เป็นไปตามสมควรแก่สมัยปัจจุบันนี้, และมีผลสำเร็จโดยดีสำหรับประเทศ ๑ แล้ว, กล่าวคือในปี ๒๔๖๓ ได้เสนอสัญญากับสหภาพรัฐอเมริกาซึ่งใช้ในปีนั้นแล้ว. สัญญาทำตามแบบเสมอภาค สมควรแก่ฐานะของ

กรุงสยามในเวลานี้แล้ว, เลิกสัญญาเก่าทั้งหมด, และในสัญญาใหม่นี้. (๑) เลิกศาลกงสุล, แต่จนออกประมวลกฎหมายได้แล้ว ๕ ปีกงสุลถอนคดีจากศาลไทยได้ทุกศาล, ยกเว้นแต่ศาลฎีกาเท่านั้น (๒) ในเรื่องพิักัดภาษี ยอมรับนับถือหลักแห่งเสรีภาพประจำชาติของฝ่ายไทย (๓) สัญญานี้บอกเลิกได้เมื่อล่วงกำหนด ๑๐ ปีไปแล้ว แล (๔) ยกเลิกข้อที่ว่าด้วยชาติที่โปรดย่างยิ่ง. เพราะฉะนั้นสัญญานี้เป็นไปตามความยุติธรรมที่ชาติไทยสมควรจะได้รับอยู่แล้ว, และเป็นพยานแห่งความเจริญทางพระราชไมตรีของกรุงสยามด้วย.

ตามที่ได้บรรยายประวัติแห่งการ เจริญทางพระราชไมตรีของกรุงสยามมานี้ เห็นได้ว่า, โดยพระปรีชาญาณอันประเสริฐของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสยามตามลำดับมา, ประเทศเราได้สมาคมกับชาติยุโรป เดินทางอันยากลำบากมาเป็นชั้น ๆ, ตั้งแต่เมื่อชาติยุโรปไม่นับถือและไม่ไว้ใจไทย, เมื่อความอิสรภาพของไทยยังไม่มั่นคง, ตลอดจนมาถึงกับได้วิสาสะกับชาตินั้น ๆ โดยเสมอภาค, เข้าอยู่ในสันนิบาตแห่งอารยชาติ ได้รับผลประโยชน์จากกฎหมายนานาประเทศโดยบริบูรณ์, นับได้ว่ามีหลักประกันความอิสรภาพของ, ไทยหนักแน่นขึ้นกว่าก่อนมากแล้ว. และเมื่อรำลึกถึง พระเดชพระคุณอันล้นพ้นหาที่สุดมิได้เช่นนั้นแล้ว ใครเลยในจำพวกชนชาติไทย จะอดกลั้นไว้ได้ที่จะน้อมเกล้า ๆ อำนวยพระพรชัยในมหามงคลสมัยงานเฉลิมพระชนมพรรษานี้ ขอให้ทรงพระเจริญสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลพระชนมายุยืนนา เทอญ อะ

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร,

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระตำรวจราชานุภาพ

ความเจริญของหอพระสมุดสำหรับพระนคร

หอพระสมุดสำหรับพระนครตั้งมาได้ ๑๗ ปีเข้าบัดนี้ เหตุที่จะตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนครขึ้นนั้น, เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ในโอกาสจิตสมัยเมื่อจำนวนปีแต่พระบรมราชสมภพครบร้อยปี. ทรงปรารภจะสร้างสิ่งซึ่งเป็นถาวรประโยชน์เฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระชนกาธิราชอีกสักอย่าง ๑, ทรงพระราชดำริหว่ามหานครในนานาประเทศที่รุ่งเรือง ย่อมมีหอสมุดสำหรับเป็นที่รวบรวมเก็บรักษาตำราวิชาความรู้ต่าง ๆ ไว้สำหรับให้ประชาชนศึกษาหาคุณวิเศษได้ทั่วหน้า, ถือว่าเป็นการสำคัญในรัฐบาลอย่างหนึ่ง. แลในสยามประเทศนี้หอสมุดใหญ่น้อยก็มีอยู่หลายแห่ง. แต่เป็นหอสมุดสำหรับตัวบุคคลบ้าง ฤ็ภมณันก็ตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์เฉพาะสมาคมอันใดอันหนึ่ง ซึ่งจะเป็นหอสมุดสำหรับชาติ ให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปไม่เลือกหน้านั้น ยังหาไม่มี, จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศพระราชกฤษฎีกา เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๔) พระราชทานหนังสือหลวงบรรดามีในหอพระมณเฑียรธรรม ซึ่งตั้งมาแต่รัชกาลที่ ๑, แล

หนังสือหลวงในหอพุทธศาสนสังคห ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๕, กับทั้งหนังสือซึ่งพระโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงรวบรวมตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ, เฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมชนกาศิราขมาแต่ก่อน แลพร้อมพระหฤทัยกันทูลถวายในครั้งนั้น. รวมหนังสือทั้ง ๓ หอเข้าด้วยกันจัดตั้งเป็นหอพระสมุดสำหรับพระนคร ให้คงใช้นามตามพระสมณาทิธิในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร”, แลโปรดฯ ให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัตยุบันนี้ เมื่อยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระยุพราช ทรงเป็นตำแหน่งสภานายกกรรมการ จัดการหอพระสมุดสำหรับพระนคร เป็นเดิมมาหอพระสมุดสำหรับพระนครจึงนับว่าเกิดขึ้นด้วยพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๓ พระองค์, ถ้าจะอุปมาว่าเป็นอย่างตัวบุคคล ก็เสมอพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นสกุล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดูกดั่งว่าเป็นบิดาที่ให้กำเนิด, แลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัตยุบันนี้ทรงบำรุงเลี้ยงตั้งแต่เกิดมาจนเติบโตใหญ่ เสมออย่างมารดา. ด้วยเหตุทั้งปวงดังกล่าวมา ความเจริญรุ่งเรืองของหอพระสมุดสำหรับพระนครย่อมเป็นประโยชน์และเป็นเกียรติยศแก่ชาติไทย ทั้งเป็นการเฉลิมเพิ่มพูนพระเกียรติยศในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๓ พระองค์ สมควรสาธุชนจะยินดีอนุโมทนาด้วยประการทั้งปวง

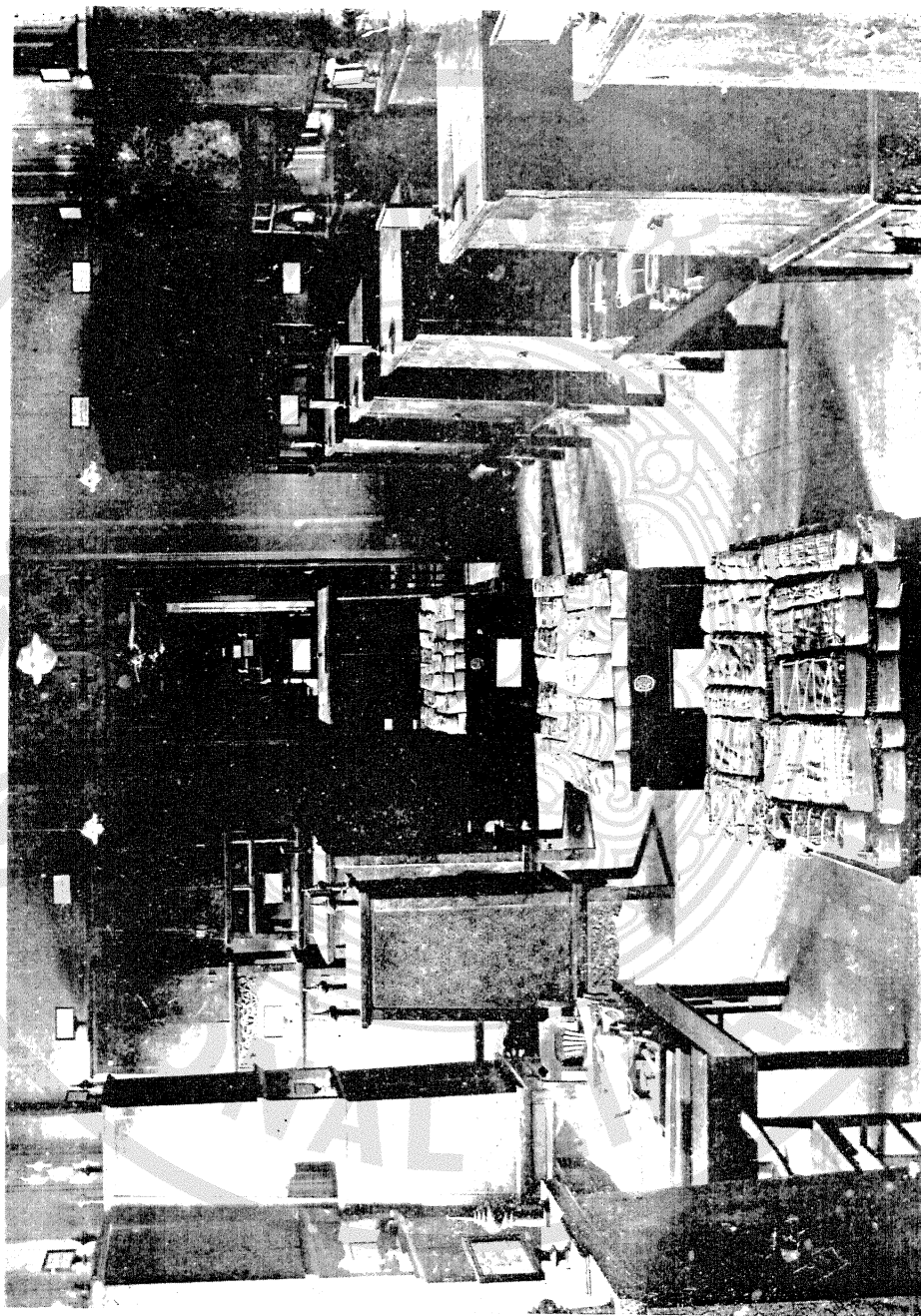
หอพระสมุดสำหรับพระนคร

แสดงเรื่องกำเนิดของหอพระสมุดสำหรับพระนครแล้ว ที่นี้จะว่าด้วยเรื่องความเจริญของหอพระสมุดสำหรับพระนครต่อไป. หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครเมื่อแรกตั้งนั้นยังอยู่ในพระบรมมหาราชวัง คือที่ตึกหอสหทัยบัดนี้. ถึงรัชกาลปัตยุบันนี้ทรงพระราชดำริว่าตึกนั้นคับแคบ ไม่พอจะเก็บรักษาหนังสือซึ่งได้รวบรวมแลซึ่งได้เพิ่มเติมมาในระยะเวลา ๗ ปีนั้น, อีกประการ ๑ หอพระสมุดสำหรับพระนครตั้งอยู่ในพระราชวัง อันเป็นที่ผู้คนเข้าไปได้โดยจำกัด ไม่เหมาะแก่การ, จึงโปรดฯ ให้สร้างตึกยาวริมถนนหน้าพระธาตุ ซึ่งเรียกกันว่าถาวรวัตถุ ที่การค้างมาแต่รัชกาลก่อนให้สำเร็จ, พระราชทานเป็นหอพระสมุดสำหรับพระนคร. ในระยะนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ซึ่งเป็นกรรมการหอพระสมุดฯ มาแต่แรกตั้งพระองค์ ๑, ได้ทรงเป็นตำแหน่งสภานายกสนองพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ, แต่สิ้นพระชนม์เสียในเวลาก่อสร้างหอพระสมุดฯ ใหม่ยังไม่ทันสำเร็จ, จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียงหนังสือนี้ ซึ่งได้เป็นตำแหน่งกรรมการหอพระสมุดฯ มาแต่แรกตั้งด้วยผู้หนึ่งเหมือนกัน. เป็นตำแหน่งสภานายกสนองพระเดชพระคุณสืบมาจนกาลบัดนี้. การสร้างหอพระสมุดฯ ใหม่สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงย้ายหอพระสมุดฯ มาในปีนั้น ได้โปรดฯ ให้จัดพิธีเปิดหอพระสมุดฯ มีการประชุม, แลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงเปิดหอพระสมุดฯ เองเมื่อวันที่ ๖

มกราคม เนื่องในงานเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๓ รอบอันเป็นอภิลักขิตมงคลประจำปีนั้น หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครจึงตั้งอยู่ที่ตึกถนนหน้าพระธาตุตรงท้องสนามหลวงด้านตะวันตก เป็นที่ประจำสำหรับพระนครแต่ขึ้นมา.

คราวนี้ถึงตอนที่พระภิกษุในหอพระสมุด ฯ ให้เห็นความเจริญที่ได้มีมา, ข้าพเจ้านึกใคร่ควรดูว่าจะพรรณาอย่างไรดี: จะแต่งเป็นทำนองรายงานการกระทรวงก็จริงใจว่าบางทีท่านทั้งหลายอ่านไปจะเกิดเบื่อ ถ้าเช่นนั้นก็ไม่สมกับหนังสือ “ดุสิตสมิต.” อย่างกระนั้นเลยลองแต่งอย่างเจริญท่านทั้งหลายไปชมหอพระสมุด ฯ ด้วยกันเห็นจะดีกว่า. ข้าพเจ้าจะสมมุติตัวเป็นผู้นำ, แลสมมุติท่านผู้อ่านเป็นผู้ไปชม อย่างเช่นผู้ที่ไม่เคยไปหอพระสมุด ฯ มาแต่ก่อน เริ่มเรื่องต่างว่าในวันอาทิตย์ที่ว่างงานวันหนึ่ง ข้าพเจ้าสั่งให้เจ้าพนักงานเขาเปิดหอพระสมุด ฯ ไว้. แล้วข้าพเจ้าเอารถยนต์ไปรับตัวท่านมาจากบ้าน, มาถึงถนนหน้าพระธาตุหยุดรถที่ตรงประตูทางเข้าหอพระสมุด ฯ แล้ว, ตัวท่านกับข้าพเจ้าก็ลงจากรถเดินเข้าไปยังหอพระสมุด ฯ ด้วยกัน. ข้าพเจ้าจะพาท่านขึ้นบันไดไปดูห้องทางด้านเหนือ อันเป็นที่ไว้หนังสือต่างประเทศก่อน, เมื่อท่านเข้าไปถึง บางทีจะถามแลข้าพเจ้าจะชี้แจงถึงความที่กล่าวต่อไปนี้:—

ท่าน. ตูหนังสือที่ตั้งรายตามเถลิงตอนนั้น ช่างสูงใหญ่จริง, แบบลวดลายดูก็เป็นของสมัยเก่า; นี่สร้างขึ้นใหม่ๆ ได้มาจากไหน?

ห้องในหอพระสมุด

ข้าพเจ้า. ตู้หนังสือทั้งแถวที่เก่าแก่นั้นมิใช่เป็นของสร้างใหม่. เป็นตู้ของหอพระสมุดวชิรญาณเมื่อก่อนคือหอพระสมุดสำหรับพระนคร, ตู้ที่ใส่สมุดข้างในห้องแถวนี้ก็เป็ตู้หอพระสมุดวชิรญาณเดิม เป็นของทรงสร้างพระราชทานก็หลายตู้, ถายจำหลักอักษรพระนามสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง. อักษรพระนามสมเด็จพระบรมราชินี ฯ. สมเด็จพระมาตุจฉา, แลสมเด็จพระเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ามหาจักรพรรดิปรากฏอยู่ที่ตู้. แลที่เป็นของเจ้านายประทานก็มี แม้บรรดาตู้สำหรับใส่ของฝีมือหนังสือต่าง ๆ ซึ่งตั้งตลอดเฉลียงทางตอนใต้ตลอดจนโต๊ะเก้าอี้ที่ใช้อยู่ในหอพระสมุด ฯ นี้ โดยมากก็เป็นของพระราชทานแลเป็นของสร้างมาแต่ครั้งนั้น เมื่อย้ายหอพระสมุด ฯ มาอยู่หอใหม่นี้, ของสิ่งใดยังใช้ได้อยากจะรักษาไว้ให้คงอยู่กับหอพระสมุด ฯ จึงเอาตู้ตั้งโต๊ะเก้าอี้ของเดิมมาหาที่ต้งใช้ในหอใหม่. ตู้สูงเหล่านี้ไม่มีที่นอนเหมาะกว่าตรงนี้จะเอามาตั้งรายไว้ที่เฉลียง.

ท. ถ้าเช่นนั้นก็ต้องนับว่าดี. ด้วยของเหล่านี้เมื่อสร้างขึ้นก็ได้กะสำหรับจะใช้ในหอใหม่นี้. ที่เอามาจัดใช้ได้หมดเป็นการคุ้มทุนได้มาก, แลที่จริงดูก็ไม่ขวางน่าเกลียดอย่างใดด้วย.

(ถึงห้องแรก มีป้ายติดบอกไว้ในนั้นว่า “ห้อง ง,” แลมีป้ายติดไว้ที่ทางเข้าห้องบอกว่า “ห้องบรรณารักษ์ใหญ่”)

ท. ขอให้อธิบายด้วยเรื่องป้ายที่หมายบอกไว้สักหน่อย

ข. ตึกหอพระสมุด ฯ นี้มีห้องใหญ่น้อยมากด้วยกัน, มีกิจที่จะต้อง

เรียกชื่อเฉพาะห้องเนื่อง ๆ เช่นในเวลาสังฆกรรมเป็นต้น, จะเรียกอย่างอื่น เช่นเรียกตามการทำในหอนั้นก็ยดขาว, แลบางที่ย้ายการเปลี่ยนห้อง ชื่อจะไม่ประจำอยู่เสมอ จึงเรียกชื่อห้องเป็นตัวอักษร ตั้งอักษร ก แต่ห้องที่สุดฝ่ายเหนือเป็นลำดับอักษรลงไปจนถึงห้องที่สุดข้างฝ่ายใต้. ห้องนี้เป็นห้องที่ ๕ จึงได้ชื่อว่าห้อง ง ส่วนบายที่ติดทางเข้าห้องนั้นสำหรับบอกผู้มีกิจธุระที่ไปมา, ใครจะมาหาพนักงานใดๆจะต้องการดูหนังสือประเภทใด จะได้ไปให้ถูกห้องที่ต้องประสงค์, ไม่ต้องเที่ยวได้ถามให้ลำบากตน แลรำคาญแก่ผู้อื่น.

ท. การเก็บหนังสือภาษาต่างประเทศที่ในหอพระสมุด ฯ จัดอย่างไร ? ขอให้อธิบายให้เข้าใจ.

จ. เรื่องหนังสือต่างประเทศที่จะรวบรวมในหอพระสมุดสำหรับพระนครนี้, กรรมการได้ปรึกษากันเป็นยุติไว้แต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังเสด็จดำรงตำแหน่งสยามกษัตริย์ว่าหนังสือซึ่งพิมพ์จำหน่ายในนานาประเทศนั้น แม้จะหาซื้อแต่เพียงหนังสือที่ต้องการใช้ศึกษาหาความรู้กิจการต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่เมืองเราก็มัก, เกินทุนของหอพระสมุด ฯ ที่จะซื้อได้ในคราวเดียว เพราะฉะนั้นจะต้องเลือกซื้อแต่เป็นอย่างดี ๆ แลผ่อนซื้อไปเป็นปี ๆ ตามกำลังทุน ได้ตกลงกันว่าซื้อหนังสือ ๒ จำพวกนี้ก่อน คือ จำพวกที่ ๑ หนังสือบรรดาแต่งว่าด้วยสยามประเทศนี้, จำพวกที่ ๒ หนังสือว่าด้วย

พระพุทธศาสนา ครั้นรวบรวมหนังสือ ๒ จำพวกที่กล่าวมาได้โดยมากแล้ว มาติดการมหาสงคราม ต้องหยุดหาหนังสือต่างประเทศอยู่หลายปี, พึ่งกลับ จับาเมื่อ ๒ ปีมานี้ เริ่มรวบรวมหนังสืออีก ๓ จำพวก คือ หนังสือสำหรับ ความรู้ภาษาต่างๆ จำพวก ๑ หนังสือสำหรับความรู้เรื่องนานาประเทศจำพวก ๑, แลหนังสือสันสกฤต ในทางความรู้เรื่องไสยศาสตร์แลนิติศาสตร์สำหรับสอบ สอนประเพณีโบราณของไทยเราจำพวก ๑

ท. ท่านว่าหอพระสมุด ฯ คิดจะรวบรวมหนังสือต่างประเทศที่ต้องการ ใช้ศึกษาหาความรู้กิจการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่เมืองเรานั้นก็ควรแล้ว, แต่ไม่เห็นกล่าวถึงกฎหมายต่าง ๆ กฎการช่างต่าง ๆ หนังสือจำพวกเหล่านี้ จะไม่รวบรวมฤ ?

ข. ถ้าวรรวมได้ด้วยคงเป็นการดีแท้ทีเดียว, แต่หอพระสมุด ฯ มี ทุนน้อย ต้องค่อยรวบรวมไปตามกำลัง จึงรวบรวมหนังสือจำพวกซึ่งเห็นว่า ในเมืองเรายังไม่มีที่อื่นก่อน จะยกเป็นตัวอย่าง ดังเช่นหนังสือกฎหมาย ต่าง ๆ นั้น เป็นประโยชน์ในทางความรู้รรถคดีก็จริง, แต่ว่าหนังสือ กฎหมายต่าง ๆ ย่อมมีอยู่ในกระทรวงยุติธรรมแล้ว. ตำราการช่างเล็กก็ย่อมมี อยู่ในกรมช่างอย่างนั้น ๆ เช่นกรมรถไฟแลกรมทตน้ำ เป็นต้น. ไม่เหมือน หนังสือจำพวกต่าง ๆ ซึ่งหอพระสมุด ฯ รวบรวมอยู่บัดนี้ จึงต้องรอไว้ก่อน แลห้อง ง นี้เป็นที่เก็บหนังสือจำพวกว่าด้วยประเทศต่าง ๆ. ดูไบใหญ่ข้าง

ด้านใต้นั้นเก็บหนังสือเกาะเรื่องเมืองไทยทั้งตัว, ถ้าท่านเปิดดูหนังสือในนั้น
ก็คงจะปลาตใจ ด้วยเห็นหนังสือที่ฝรั่งแต่งเรื่องเมืองไทยแต่โบราณมีมาก
แต่ที่พิมพ์มีจำนวนหนังสือเรื่องเมืองไทยที่หอพระสมุด ฯ หาได้ไว้ถึง ๓๘๓
เรื่อง ที่เป็นแต่หนังสือเขียนยังมีได้เคยพิมพ์ก็มี เช่นจดหมายเหตุของบาท
หลวงเยสุอิตคน ๑ เขียนเมื่อเข้ามาอยู่เมืองไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนา
รายณ์ฯ, พระยาบุรณราชรัฐได้ตัวต้นฉบับส่งมาให้หอพระสมุด ฯ เมื่อเร็ว ๆ นี้,
เล่มต้นฉบับอักษรภาษาไทยของหมอแควสเวลแต่ง, เล่มอักษรไทยแปลเป็น
อังกฤษของหมอจันตเลแต่งแต่ในรัชกาลที่ ๓ ก็ได้ตัวต้นฉบับมาทั้ง ๓ เรื่อง
นอกจากนี้หอพระสมุด ฯ ได้ขอคัดสำเนาจดหมายเหตุต่าง ๆ มาแต่รัฐบาล
อังกฤษได้สำเนาไปบอกเลที่องคตราของอังกฤษในเรื่องเมืองไทย, กับทั้ง
สำเนาหนังสือซึ่งมีไปมาถึงกันระหว่างรัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลไทย ตั้งแต่
ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถมาจนรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์พวก ๑
เป็นหนังสือมากมาย ฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้ขอมอนูญาตให้หอพระสมุด ฯ
คัดสำเนาหนังสือราชการที่ได้มีไปมาในระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ครั้งแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้หนังสือจดหมายเหตุเก่ามาเป็นอันมากอีกพวก ๑
รัฐบาลฮอลันดาก็ได้ขอมอนูญาตอย่างเดียวกัน ยังจะคิดคัดสำเนาต่อไป
หนังสือเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์ในทางความรู้พงศาวดารเมืองไทย จะรู้ได้
ถนัดขึ้นอีกมาก ท่านคงจะได้สังเกตเห็นในหนังสือบางเรื่องซึ่งหอพระ

สมุด ฯ พิมพ์มาแล้ว ว่ามีเรื่องราวที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อนเนื่อง ๆ ก็คือ
 สอบสวนได้เรื่องราวไปจากหนังสือต้นเป็นพัน, แลยังจะสอบสวนได้อีกต่อ
 ไปเป็นอันมาก. นับว่าเจริญความรู้จากหอพระสมุด ฯ ด้วยข้อนี้อย่าง ๑. ตู
 อื่น ๆ ในห้องนี้เก็บหนังสือเรื่องประเทศอื่น ๆ, หนังสือจำพวกนี้ก็มีมากจะ
 รวมในคราวเดียวไม่ได้ จึงตั้งต้นรวมเรื่องประเทศทางตะวันออกที่ติดต่อกัน
 เกี่ยวกับประเทศของเราก่อน, ในปีนี้จะตั้งต้นหาเรื่องประเทศต่าง ๆ ทางยุโรป
 ต่อไป ในห้อง ง นี้บรรณารักษ์ใหญ่ซึ่งเป็นหัวหน้าพนักงานหนังสือต่างประเทศ
 เป็นผู้อยู่ประจำ, แลตำแหน่งบรรณารักษ์ใหญ่นี้ ดอกเตอร์แฟรงค์เฟอ
 ได้เป็นมาแต่แรกตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนคร, ครั้นดอกเตอร์แฟรงค์เฟอ
 เชนออกจากตำแหน่ง เดียวนี้โปรเฟสเซอร์เซเคส์ได้เป็นต่อมา. โปรเฟส
 เซอร์เซเคส์เป็นผู้ชำนาญภาษาต่าง ๆ ทางตะวันออก จึงรับหน้าที่ตรวจตราสึ
 จารึกทั้งปวงด้วย ห้อง ฅ ต่อไปนั้นเป็นที่เก็บหนังสือสำหรับศึกษาความรู้
 ภาษาต่าง ๆ, ได้รวบรวมอภิธานภาษาต่าง ๆ ไว้ได้รวมด้วยกัน ๘๐ ภาษาแต่
 ไวยากรณ์ภาษาต่าง ๆ รวมได้ยังไม่มากนัก. นอกจากนี้เป็นที่เก็บหนังสือ
 ภาษาสันสกฤต ซึ่งหอพระสมุด ฯ พังตั้งต้นรวมมาได้ ๒ ปี, ในห้องนี้มี
 พรหมณผู้ชำนาญภาษาสันสกฤตอยู่ประจำ สำหรับสอนภาษาสันสกฤตแล
 สอบคัมภีร์พรหมณ์ของโบราณที่มีในประเทศนี้ พระราชทานมาให้สอบกับ
 ตำราในอินเดียด้วย. ห้อง ค ต่อไปเป็นห้องเก็บหนังสือภาษาจีนแลภาษาญี่ปุ่น,

ยังมีแต่พระไตรปิฎกกับพงศาวดารจีน หนังสือเรื่องอื่นไม่มีมากนัก. ห้อง ข
ต่อไปเป็นห้องอ่านหนังสือ มีหนังสือพิมพ์ข่าวบรรดาออกในพระนครนี้ทุก
อย่าง, แลหนังสือพิมพ์ข่าวของอังกฤษแลฝรั่งเศสบางอย่างทั้งที่มีรูปภาพแล
มิได้มี วางไว้สำหรับมหาชนอ่านได้ตามชอบใจ.

ท. หนังสือพิมพ์ที่วางไว้ให้อ่านนี้ แล้วหอพระสมุดฯ ทำอย่างไรต่อ
ไป ?

ข. หนังสือพิมพ์เหล่านี้, เมื่อพ้นวันไปแล้วเก็บรวมเข้าเป็นเล่มรัก
ษาไว้ในหอพระสมุดฯ หมดทุกอย่าง, เพื่อไปวันนาก็เกิดขึ้น ใครจะ
ต้องการสอบสวนหนังสือพิมพ์เก่าก็จะได้อ่านโดยง่าย. การรวบรวมเช่นนี้ไม่
ปรากฏว่าได้รวบรวมในที่อื่น, กรรมการจึงเห็นว่าควรรวบรวมไว้ในหอพระ
สมุดสำหรับพระนคร.

ท. ตูโน้นมีป้ายบอกว่า สยามไซไซเอตี้, หมายความว่าอะไร ?

ข. หนังสือในตู้ใบนั้นเป็นของสยามสมาคม, สมาคมนั้นยังไม่มีสถาน
ที่อยู่ประจำ. ห้องสมุดของสมาคมนั้นต้องอาศัยตามบ้านสมาชิกที่มีแก่ใจ
จะรับไว้, เป็นการลำบากมาช้านาน จะใคร่ฝากไว้ในหอพระสมุดฯ นี้.
กรรมการเห็นว่าสยามสมาคมก็อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์, แลได้ทำให้เป็น
ประโยชน์แก่บ้านเมือง จึงได้รับฝากหนังสือไว้, แลเพิ่มเวลาเปิดหอพระ
สมุดฯ ในวันเสาร์จนถึงค่ำ ๗ นาฬิกาครึ่ง, สำหรับสมาชิกสยามสมาคมมา
อ่านหนังสือได้ นอกจากเวลาที่เปิดหอพระสมุดฯ โดยปกติอีกส่วนหนึ่ง.

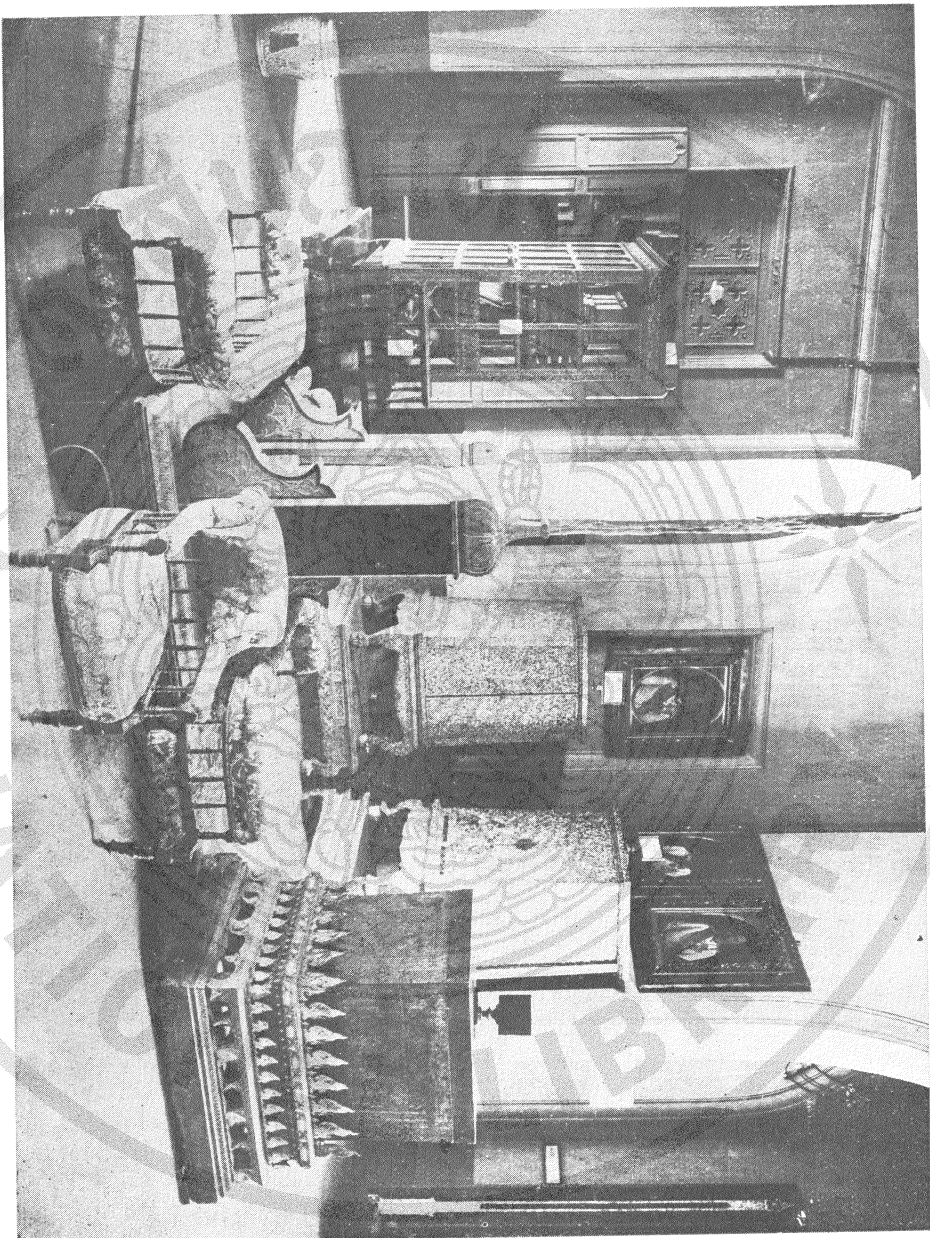
ข. รูปที่นับว่าหอพระสมุดฯ รวมสำเร็จแล้วมีรูปพระราชกณอยู่ ๓ หีบ. (ยกหีบรูปพระราชกณะมาเปิดให้ดู.) หีบนี้รูปพระราชกณะผู้ใหญ่มั่นดา ที่มีรูปถ่าย, ตั้งแต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นต้นมา, มีรูปพระราชกณะบางองค์ซึ่งเชื่อว่าท่านไม่เคยเห็น เช่นรูป สมเด็จพระวันรัตน์ แห่ง วัดอรุณฯ เป็นต้น, รูปเหล่านี้พระราชกณะท่านช่วย หามาให้ โดยมาก. รูปข้าราชการชั้นเก่าก็มีมาก, บางรูปเที่ยวสืบหาผู้รู้จักว่าใคร ยังไม่ได้จนทุกวันนี้ก็มี, นำเสียดายที่ลงมือรวบรวมรูปเข้าไป บางที่จะเลยมารู้ไม่ได้ทีเดียวว่ารูปใครก็จะมีบ้าง.

ท. เมื่อข้าพเจ้าเข้าไปในห้องแรก. เห็นตู้ทองลายรดน้ำกรุได้ว่าเป็นห้อง เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎก, เพราะตู้ชนิดนั้นเขาสร้างกันมาแต่โบราณ สำหรับ เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎก, แต่เหตุใดจึงเอาตู้สำหรับพระไตรปิฎกมาใช้เก็บรูป ต่าง ๆ ในห้องนี้

ข. เรื่องตู้เหล่านี้เป็นความเจริญข้อสำคัญของหอพระสมุดฯ อย่าง ๑, ควรจะชี้แจงให้ท่านเข้าใจ คือ เดิมเมื่อรวมหนังสือหอพระมณเทียรธรรม กับหนังสือหอพุทธศาสนสังคหามาตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนครนั้น, ได้ตู้ เก็บเก่าชนิดนี้มากับหนังสือด้วยหลายใบ, กรรมการไม่มีตู้อื่นจะเปลี่ยนก็คง ของหนังสือไว้ในตู้เดิม. ต่อมาเมื่อได้หนังสือเพิ่มเติมมาแต่ที่ต่างๆ มากขึ้น ตู้หนังสือในหอพระสมุดฯ ไม่พอ; กรรมการเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันยังทรงเป็นสมณนายก จึงปรึกษากันว่าจะอย่างไรดี, จะสร้างตู้ขึ้นใหม่ๆ ทุนของหอพระสมุดฯ ก็มีน้อย, จะทำตู้อย่างราคาถูกลง ๆ

ก็จะไม่สมกับที่เป็นหอพระสมุดสำหรับพระนคร, จะทำให้ตั้งตามราคาก็แพงเกินไปกำลังของหอพระสมุด ฯ จึงเห็นพร้อมกันว่า ตู้หนังสืออย่างเก่าเช่นตู้ทองลายรดน้ำ ที่จริงเป็นตู้แบบไทยแท้, ประเทศอื่น ๆ หาไม่มี; ตู้ชนิดนี้มีอยู่ตามวัดมากด้วยกัน ใส่นั่งสวดไว้ก็มี, ตั้งอยู่เปล่า ๆ ที่สุดใช้ใส่แต่ถ้วยชามก็มี, ได้ยินว่าพวกชาวต่างประเทศชอบซื้อหาพาไปเสียดต่างประเทศก็มีบ้าง, ควรจะหาตู้หนังสืออย่างเก่า ซึ่งอยู่เปล่า ๆ มิได้ใช้เก็บหนังสือที่ตามวัดมาไว้เก็บรักษาหนังสือในหอพระสมุดสำหรับพระนคร, จะได้เป็นประโยชน์รักษาของฝีมือช่างไทยไว้ให้ถาวร แลที่สุดจะไม่ต้องชักทุนของหอพระสมุด ฯ ใช้ในการสร้างตู้ด้วย, เห็นเป็นยุติกันดังนี้ จึงได้ตั้งต้นเที่ยวหาตู้ของเก่ามาใช้เก็บหนังสือในหอพระสมุด ฯ แต่แรกๆ ยังหายาก ด้วยพระมั่งจะหวงแหน, ตั้งแต่เปิดหอพระสมุด ฯ ให้พระสงฆ์สามเณรมาชมกัน, ได้มาเห็นว่าหอพระสมุด ฯ ได้ซ่อมแซมจัดตั้งดีที่ได้มาสวดคงงามขึ้น แลจัดตั้งไว้เรียบร้อยน่าชม, ก็พากันโสมนัสศรัทธายอมให้ดูไม่ขัดขวาง มักกล่าวกันว่าส่งมารักษาไว้ในหอพระสมุด ฯ มันคงดีกว่าเอาไว้ที่วัด ดังนี้ ครั้นได้ตู้ของเก่ามามีจำนวนมากขึ้น, มาพิจารณาเห็นข้อสำคัญขึ้นอีกอย่าง ๑ ด้วยฝีมือสร้างตู้ทั้งปวงนี้แบบอย่างต่างกันหลายสมัย, เป็นตู้สร้างแต่ครั้งพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานีก็มี, สร้างในครั้งกรุงธนบุรีก็มี, ในครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีทุกรัชกาล. ฝีมือเขียนมักทำโดยประณีต; แต่ข้อสำคัญที่สุดนั้น ล้วนเป็นแบบอย่างแลฝีมือช่างไทย, มีทุกสมัยตั้งแต่โบราณมาจนกาลบัดนี้. อาจจะจัด

ห้องในหอพระสมุด

วิธีตั้งตู้ในหอพระสมุด ฯ ให้เป็นถ้ำอดฝีมือช่างไทยได้ด้วยอีกอย่าง ๑.
 กรรมการหอพระสมุด ฯ จึงขอขอให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า
 กรมพระนครสวรรค์วรพินิตฯ ช่วยทรงแนะนำเลือกตู้ตั้งเรียบเรียงกันตามอายุ
 ฝีมือช่าง. ห้องทางฝ่ายเหนือแต่ห้อง ฉ มาจนห้อง ถ เป็นตู้ฝีมือช่างครั้ง
 กรุงศรีอยุธยา. ทางฝ่ายใต้แต่ห้อง ป ต่อไปเป็นตู้ฝีมือช่างครั้งกรุงรัตนโก
 สินทร์. ตั้งแต่จัดแล้วก็เกิดเลื่องๆ เรื่องตู้หอพระสมุด ฯ ไปในเหล่าชาว
 ต่างประเทศ. จนเดี๋ยวนี้พวกที่มาจากเมืองไทยมักมาดูหอพระสมุด ฯ ด้วย
 ไม่ขาด, บางทีมีชาวต่างประเทศมาขอลอกลายตู้ไปพิมพ์โฆษณาถึงยุโรปก็มีบ้าง.

(ถึงห้อง ท) ท. ห้องนี้เห็นจะเป็นห้องสำคัญของหอพระสมุด ฯ ละซิ
 จึงคิดพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ทั้ง ๓ พระองค์, เป็นห้องสำหรับ
 การอย่างไร?

ข. ห้อง ท นี้เป็นห้องประชุมกรรมการ, แลใช้เป็นห้องรับแขก,
 ห้องทำการของสภานายกหอพระสมุด ฯ ด้วย. พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น, เป็นของหอพระสมุดวชิรญาณเดิม. พระบรมรูป
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น, สมเด็จพระศรีพัชรินทราบ
 รามราชินีพระราชทานสำหรับหอพระสมุด ฯ นี้. แลพระบรมรูปพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้, พระราชทานไว้เป็นที่ระลึกเมื่อเสด็จ
 มาเปิดหอพระสมุด ฯ. พระบรมรูปทั้ง ๓ พระองค์นี้ ก็จริงติดตรงนี้ดูในห้อง
 อยู่ยังไม่เหมาะทีเดียว, ด้วยเป็นพระรูปเขียนสีน้ำมันเท่าพระองค์ที่นั่งน,
 กรรมการคิดกันไว้ว่าถ้าต่อมุขหอพระสมุด ฯ ทางด้านหลัง ซึ่งมีรากแลมี

กรอบประตุน่าต่างทำไว้แต่เดิมเสร็จแล้วนั้นเมื่อใด. จะทำที่ประดิษฐานพระบรมรูป ๓ พระองค์นี้ไว้ทางด้านสกัดข้างใน ทำนองกับตั้งบนฐานชุกชี, ไว้เป็นที่เคารพของผู้ไปมา.

ท. นั้นห่ออะไรเห็นวางไว้เป็นอันมาก ?

ข. อ้อ นั้นห่อหนังสือต่าง ๆ ซึ่งห่อพระสมุดฯ จะส่งไปนานาประเทศ การส่งหนังสือต่าง ๆ ไปยังนานาประเทศนี้เริ่มเกิดขึ้นแต่แรกตั้งห่อพระสมุดสำหรับพระนคร, เพราะเมื่อกิตติศัพท์ทราบไปถึงนานาประเทศ ว่าตั้งห่อพระสมุดสำหรับพระนครในกรุงสยาม; แลห่อพระสมุดฯ พิมพ์หนังสือเรื่องต่าง ๆ เนื้อหา. มีสมาคมแลสถานที่ต่าง ๆ เช่นหอสมุดแลมหาวิทยาลัยหลายแห่งถามมาว่า เขามีประเพณีแลกหนังสือกันระหว่างสถานที่พิมพ์หนังสือ, ห่อพระสมุดสำหรับพระนครในกรุงสยามจะรับแลกกับเขาหรือไม่. กรรมการเห็นว่าประโยชน์ดี จึงรับเข้าสมาคมแลกหนังสือกับสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในทวีปยุโรป, เอเชีย, แลอเมริกา, รวมประมาณ ๔๐ แห่ง. หนังสือที่เขาส่งมาให้ก็เก็บไว้ในตู้ที่รายรอบห้องนี้.

ท. ตู้ที่ตั้งรายไว้ตามเฉลียงในตอนนั้น, เก็บหนังสืออย่างไร ?

ข. เก็บหนังสือเก่า, ซึ่งรวบรวมเมื่อครั้งตั้งห่อพระสมุดสำหรับพระนคร. นอกจากจำพวกที่กล่าวมาแล้ว มีหนังสือหลายพวกหลายเหล่า, แต่ที่เป็นหนังสือสำคัญมีอยู่จำพวก ๑ คือแบบอย่างการช่างต่าง ๆ มีหนังสือที่นับถือกันว่าดี แลเป็นของหายากอยู่ในนั้นหลายเรื่อง. อนึ่งห่อพระสมุดฯ

ได้ลงมือรวบรวมแผนที่ภูมิประเทศต่าง ๆ อีกจำพวก ๑, แผนที่ ๆ ได้มียังไม่มีที่เหมาะสมที่จะเก็บจึงรวมรักษาไว้ที่เฉลียงนี้ด้วย. หอพระสมุด ฯ ตอนเก็บหนังสือต่างประเทศหมดเพียงนี้, ที่ข้าพเจ้าจะพาท่านไปดูทางตอนที่ไว้หนังสือคัมภีร์พระไตรปิฎก, แลหนังสือไทยต่อไป.

(ลงจากบันไดหอพระสมุด ฯ ข้างตอนเหนือ มาขึ้นบันไดข้างตอนใต้.)

ท. ห้องนี้บ้ายบอกว่าห้องสมุดบาลัญชี สำหรับทำการอย่างไรบ้าง ?

ข. สมุหบาลัญชีหอพระสมุด ฯ เป็นพนักงานทำสารบาลัญชีหมดทุกอย่าง, คือบาลัญชีเงิน, บาลัญชีคน, บาลัญชีของ, ตลอดจนการซื้อขายหนังสือของหอพระสมุด ฯ แลดูแลรักษาหอพระสมุด ฯ, ทั่วไป.

ท. อ้อ, สมุดที่อยู่ในตู้ข้างนั้นเห็นจะเป็นหนังสือสำหรับขายละซี ? ถ้าข้าพเจ้าจะขอ บรรดาหนังสือ ที่หอพระสมุด ฯ พิมพ์อย่าง ละเล่มให้ หมดทุกเรื่องจะได้ฤาไม่ ?

ข. เห็นจะไม่มีขายหมดทุกเรื่อง, ด้วยหนังสือซึ่งหอพระสมุด ฯ พิมพ์นั้นไม่ได้พิมพ์ด้วยทุนของหอพระสมุด ฯ เอง, เป็นหนังสือผู้อื่นพิมพ์แจกในการกุศลเป็นพน. หอพระสมุด ฯ เป็นแต่เลือกเรื่องกับชำระฉบับแลจัดการพิมพ์ให้. เจ้าของผู้พิมพ์ให้หนังสือนั้นเป็นภาคหอพระสมุด ฯ ราวเรื่องละ ๒๐๐ ฉบับ. หอพระสมุด ฯ จำไปต่างประเทศบ้าง, ให้ตอบแทนผู้ที่มีคุณแก่หอพระสมุด ฯ บ้าง, เก็บสำรองสำหรับรักษาไว้ในหอพระสมุด ฯ บ้าง, รวมจ่ายประมาณ ๑๐๐ ฉบับ. ได้ขายเป็นผลประโยชน์แก่หอพระสมุด ฯ ประมาณ

๑๐๐ ฉบับ. หนังสือเล่มนั้นมักจะขายหมดในไม่ช้า. เมื่อเรื่องใดหมดแล้วก็หาหนังสือเรื่องนั้นอีกไม่ได้. เว้นแต่มีผู้ศรัทธารับพิมพ์เรื่องนั้นอีก. เหมือนอย่างเช่นตำราพระโอสภสมเด็จพระนารายณ์ เรื่องนี้ดูเหมือนจะพิมพ์สัก ๓ ครั้งๆ ๔ ครั้งมาแล้ว. แต่หนังสือซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ ดังเช่นประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑ เป็นต้น. มีผู้มาถามหาไม่ขาดก็หาไม่จำหน่ายไม่. แต่บางคนก็รวบรวมหนังสือหอพระสมุด ฯ เขาเลงซื้อบอกสมุหนายกไว้ให้เก็บบรรดาหนังสือซึ่งหอพระสมุด ฯ พิมพ์ไว้ให้เขาอย่างละเล่มทุกเรื่อง. เช่นนี้จึงได้ครบ มีอยู่หลายราย.

(ถึงห้อง ฉ) ท. ห้องนี้ดูคล้ายท้องรถม้าของเก่าทั้งนั้น. เป็นห้องไว้คัมภีร์พระไตรปิฎกฤๅ ?

ข. ที่ท่านว่านั้นถูกแล้ว ห้องตอนนี้ ๕ ห้องด้วยกันไว้หนังสืออรรถภาษามคธทั้งนั้น. ห้อง ฉ กับห้อง ช ไว้คัมภีร์พระไตรปิฎกอักษรขอม ฉบับหลวงแลหนังสือฉบับพิเศษ, ห้อง ช ห้อง ฌ ต่อไปไว้คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับต่างประเทศ คือ ฉบับสิงหฬ; แลมอญ; พม่า; ทั้งฉบับอักษรไทยลาวแลโรมัน, ห้อง ญ นั้นไว้คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอาจารย์กับฉบับสามัญ.

ท. ที่เรียกว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับหลวง, ฉบับพิเศษ, ฉบับอาจารย์, แลฉบับสามัญนั้นผิดกันอย่างไร ?

ข. ถ้าวาดด้วยเรื่องเล่าอักษร, คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับหลวง ฉบับพิเศษแลฉบับสามัญก็อย่างเดียวกัน, แต่ผิดกันในทางตำนานของหนังสือนั้นๆ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับหลวงเป็นของทรงสร้างไว้สำหรับแผ่นดิน ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา, จะกล่าวเฉพาะที่สร้างในรัชกาลที่ ๑ พอเป็นตัวอย่าง, คือเดิมเมื่อเสวยกรุงศรีอยุธยา คัมภีร์พระไตรปิฎกของหลวงเป็นอันตรายไปหมด. ครั้นกรุงธนบุรีให้เที่ยวเสาะหาหนังสือพระไตรปิฎกณะที่ต่าง ๆ มารวบรวมไว้ หวังจะสร้างพระไตรปิฎกสำหรับแผ่นดินขึ้นใหม่การยังค้างอยู่ถึงรัชกาลที่ ๑ จึงทรงสร้างพระไตรปิฎกนั้นจนสำเร็จ, แต่ภายหลังมาปรากฏว่าหนังสือนั้นยังวิปลาทมากนัก เพราะต้นฉบับที่ได้มาเป็นหนังสือบ้านนอกเป็นพื้น, จะหาฉบับดีสอบก็ไม่ได้; จึงโปรดฯ ให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ ตรวจสอบแก้ไขหนังสือที่ทรงสร้างไว้ขึ้น, ยังมีรอยแก้อักษรเมื่อสังคายนาปรากฏอยู่, พระไตรปิฎกฉบับสังคายนาขึ้นเรียกกันว่าฉบับครูเดิมมีอยู่ฉบับ ๑. ครั้นสังคายนาแล้วโปรดฯ ให้จำลองพระไตรปิฎกตามที่ได้สังคายนาสร้างขึ้นอีกฉบับ ๑ เรียกว่าฉบับทองใหญ่ มีบานแพนทุกคัมภีร์, หนังสือฉบับนี้ถือเป็นต้นฉบับสำหรับแผ่นดินสืบมา, แล้วโปรดฯ ให้สร้างพระไตรปิฎกจำลองจากฉบับทองใหญ่อีกฉบับ ๑ เรียกว่าฉบับรองทรง, สำหรับให้พระสงฆ์คัดลอกไปสร้างพระไตรปิฎกสำหรับพระอาราม, หนังสือ ๓ ฉบับที่กล่าวมานี้เป็นหนังสือประจำรัชกาลที่ ๑. ต่อมาในรัชกาลหลัง ๆ

ก็ทรงสร้างพระไตรปิฎกเพิ่มเติมขึ้นตามแบบอย่างครั้งรัชกาลที่ ๑ จึงมีหนังสือพระไตรปิฎกสำหรับแผ่นดินทรงสร้างไว้ทุกรัฐกาล, หนังสือพวกนี้ที่เรียกว่าหนังสือฉบับหลวง มีอยู่ ๑๔ ฉบับด้วยกัน, แต่การที่รักษามาแต่เดิมไม่มั่นคง หนังสือฉบับหลวงหายเสียมีมากก็น้อยทุกฉบับ, หอพระสมุดฯ ต้องพยายามตามหาอยู่ในบัดนี้เสมอ. หนังสือฉบับพิเศษนั้นเป็นหนังสือฉบับโบราณสร้างครั้งกรุงศรีอยุธยา, แลหนังสือซึ่งปรากฏชื่อผู้มีบันดาศักดิ์สูงสร้างในชั้นหลัง, หนังสือพวกนี้ไม่มีฉบับใดที่จะเป็นฉบับใหญ่หนังสือมากเหมือนหนังสือหลวง. สำคัญแต่ที่อายุกับผู้สร้าง; หนังสือเก่าที่หอพระสมุดฯ หาได้มีจนถึงสร้างในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชสามพระยา เมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๓. ส่วนหนังสือซึ่งมีชื่อผู้สร้างนั้น มีหนังสือเจ้ารามลักขณ, แลสมเด็จพระสังฆราช (สี) สร้างเมื่อครั้งกรุงธนบุรีเป็นต้น. หนังสือฉบับอาจารย์นั้นเป็นคัมภีร์สหทวิเศษหนังสือเรียนเป็นพื้น, ที่เรียกว่าฉบับอาจารย์เพราะมีค่าและคำแนะนำของอาจารย์ที่มีชื่อเสียงแต่ก่อน บอกกระเสี้ยนไว้ในหนังสือนั้นบ้าง, อาจารย์แต่ก่อนได้สอบสวนแล้วบ้าง, จึงรวมไว้พวก ๑ สำหรับจะได้เป็นประโยชน์แก่นักเรียน หนังสือนอกจากที่กล่าวมานั้นว่าเป็นฉบับสามัญ

ท. ห่อคัมภีร์ที่ซ่อนลำดับไว้กลางห้องเป็นอันมากนั้น, เป็นหนังสือชนิดไหนจึงไม่เก็บเอาเข้าตู้?

ข. หนังสือซึ่งห่อเรียงอยู่เหล่านั้นมิใช่หนังสือของหอพระสมุดฯ เป็น

หนังสือซึ่งมีอยู่ตามวัด, หอพระสมุด ฯ รับพระสงฆ์มาจัดเข้าหมวดหมู่ แลทำบัญชีให้. เหตุที่รับจัดการอย่างนี้, เพราะหนังสือฉบับหลวงยังกระจัดกระจายอยู่มาก. เคยไปพบถึงพระนครศรีอยุธยาแลเมืองนครศรีธรรมราช, บางที่พระสงฆ์ไปพบในที่อื่น เห็นบานแพนกว่าหนังสือหลวงมีแก้ไขช่วย ช่อม้าให้หอพระสมุด ฯ ก็มี, จึงได้คิดจะตรวจดูตามวัด; พระสงฆ์ก็เต็มใจ ไม่รังเกียจ. แต่ทว่าตามวัดไม่มีผู้ซึ่งจะสามารถตรวจตราให้รู้ว่าหนังสือไหน เป็นหนังสือหลวง, หอพระสมุด ฯ จึงรับหนังสือมาตรวจ; แลตกลงกันว่า ถ้า มีหนังสือฉบับหลวงสำหรับแผ่นดินอยู่ในนั้น จะขอคืนมาไว้ในหอพระสมุด ฯ อย่าง ๑, ถ้ามีหนังสืออรรถกถาแปลก็ดี, ที่หอพระสมุด ฯ ยังไม่มีจะขอไว้, แล้วแต่เจ้าอาวาสจะอนุญาตให้ต้นฉบับถวายให้คัดสำเนาก็ตาม. หนังสือทั้งปวง นอกจากนั้นเมื่อตรวจจัดทำบัญชีเสร็จแล้ว, หอพระสมุด ฯ ส่งคืนกลับไปทั้งสิ้น. การที่จัดอย่างนี้หนักแรงหอพระสมุด ฯ อยู่สักหน่อย, ถึงกระนั้นก็เป็น ประโยชน์ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย. ฝ่ายวัดได้รวบรวมหนังสือเรียบร้อย, รัฐบาลชี้ หนังสือซึ่งมีในวัดนั้นได้ทุกเรื่อง, ฝ่ายหอพระสมุด ฯ ก็ได้หนังสือซึ่งต้องการ. (ถึงห้อง ต ซึ่งตรงบันไดทางขึ้นหอพระสมุด ฯ จากถนนหน้าพระธาตุ.)

ก. ศีลาจารึกที่ตั้งกลางห้องนี้ช่างสูงใหญ่จริง! หอพระสมุด ฯ ได้มาแต่ไหน ?

ข. ศีลาจารึกแผ่นนี้เดิมอยู่ที่วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย, เอาลงไว้ใน พิพิธภัณฑสถานแต่ในรัชกาลที่ ๕, เมื่อตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนครจึงไป

รับมาไว้ในหอพระสมุด ฯ.

ท. ที่เอาศิลาจารึกมาไว้ในหอพระสมุด ฯ มีประโยชน์อย่างไร? ขอให้อธิบายแยกอุทาหรณ์มาให้เห็นสักหน่อย.

ข. ประโยชน์ที่ได้จากศิลาจารึกนั้น, เป็นข้อสำคัญก็คือได้ความรู้เรื่องพงสาวดารแลประเพณีโบราณ อันมิได้ปรากฏในที่อื่น, จะยกอุทาหรณ์ให้เห็นได้เช่นเรื่องพงสาวดารไทยชั้นสมัยเมื่อกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น, เดิมรู้จักแต่ตามหนังสือพงสาวดารเหนือ ซึ่งเรื่องราวแลศักราชเชื่อเป็นจริงไม่ได้โดยมาก, จนถึงรัชกาลที่ ๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงผนวช, เสด็จขึ้นไปธุดงค์ถึงเมืองสวรรคโลกแลเมืองสุโขทัย, ไปได้ศิลาจารึกอักษรไทยของพระเจ้ารามคำแหงมหารัถ ๑, กับศิลาจารึกภาษาขอมของพระเจ้าธรรมราชาลิไทยอีกหลัก ๑, มาอ่านแปลศิลาจารึกทั้ง ๒ หลักนั้น จึงทราบลำดับพระมหากษัตริย์สุโขทัย ว่าพระองค์หนึ่งซึ่งเรียกกันเป็นสามัญว่า “พระร่วง” นั้น ทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีอินทราทิตย์, มีราชโอรสได้เสวยราชสืบพระวงศ์ต่อมา ๒ พระองค์, ทรงพระนามว่าพระเจ้านานเมืองพระองค์ ๑, พระเจ้ารามคำแหงพระองค์ ๑, แลพระเจ้ารามคำแหงนั้นเป็นผู้ขยายราชอาณาจักรไทยให้กว้างขวางตลอดไปทั้งปักษ์ใต้และฝ่ายเหนือ ในศิลาจารึกภาษาขอมปรากฏว่ามีพระเจ้ากรุงสุโขทัยอีก ๒ พระองค์ ต่อมาพระองค์ที่ ๑ ซึ่งเป็นพระราชบิดาทรงพระนามว่ากระโรหาปรากฏ, ไม่ปรากฏแต่ว่าพระองค์ที่เป็นพระโอรสนั้น เป็นราชันดดาพระเจ้ารามคำแหง ทรงพระนามว่าฤไทย มา

ถึงรัชกาลที่ ๕ ได้ศัลยาจารึกภาษาไทยมาแต่เมืองกำแพงเพชรอีกแผ่น ๑ ศัลยาจารึก
 พ้องกันกับศัลยาจารึกภาษาขอม, จึงได้ความว่าพระเจ้ากรุงสุโขทัยซึ่งยังไม่
 ทราบพระนามนั้น ทรงพระนามว่า พระเจ้าลิไทย เป็นราชโอรสของพระ
 เจ้ารามคำแหง, แลพระองค์ต่อมาขึ้น ทรงพระนามในภาษาไทยว่า พระเจ้า
 ลิไทยดังนี้. ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้ เสด็จ
 ไปประพาสเมืองสวรรคโลกสุโขทัย ทรงได้ศัลยาจารึกภาษาไทยมาแต่เขาพระ
 บาทเมืองสุโขทัยอีกแผ่น ๑, ได้ความปรากฏต่อออกไปว่าราชโอรสของพระ
 เจ้าลิไทยได้เสวยราชสืบพระวงศ์มาอีกพระองค์ ๑ ทรงพระนามว่าพระมหา
 ธรรมราชา, ความที่ได้จากศัลยาจารึกพอต่อกับเรื่องในหนังสือพระราชพง
 ศาวดารกรุงศรีอยุธยาตอนสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (พญ.) ที่เมืองเหนือ
 อันกล่าวว่า “พระมหาธรรมราชาออกมาถวายบังคม” เมื่อพ.ศ. ๑๔๒๑ ดังนี้,
 จึงเป็นอันได้รู้ลำดับพระยศสุโขทัยได้ทั้งหมด ต่อมาถึงรัชกาลปัจจุบันนี้
 โปรดให้เสธอร์เซเดสส์สอบศัลยาจารึกภาษาไทยแผ่นใหญ่ ซึ่งได้มาจากวัดมหา
 ธาตุเมืองสุโขทัย ที่ท่านเห็นอยู่นี้, ได้ความย้อนต้นเรื่องของพระร่วงขึ้น
 ไปอีกชั้น ๑ ว่าเดิมพ่อขุนบางคลองแก้วเจ้าเมืองบางยาง กับพ่อขุนผาเมืองเจ้า
 เมืองราดช่วยกันรบพุ่งมีชัยชัยชนะพวกขอมได้เมืองสุโขทัย, พ่อขุนบาง
 คลองแก้วจึงได้ราชาภิเศกเป็นพระมหากษัตริย์ครองกรุงสุโขทัย ทรงพระนามว่า
 พระเจ้าศรีอินทราทิตย์ ดังนี้. ตามความที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าศัลยาจารึกเป็น
 ประโยชน์ในทางความรู้พงศาวดารเพียงไร, แต่การตรวจสอบศัลยาจารึกอยู่

ข้างยากลำบาก, เพราะเป็นของเก่าแก่มีชำรุดหักหายไม่เหลืออยู่บริบูรณ์, ฤๅมึ้นนั้นน่าศึลาก็กระเทาะสึกหรือตัวอักษรลบเลือนอ่านได้บ้างไม่ได้บ้าง, ผู้อ่านต้องเพียรพยายามมากจึงจะได้ความ. อีกประการ ๑ ศึลาจารึกมีอยู่หลายแห่งหลายตำบล เอามาได้บ้างไม่ได้บ้าง, บางทีเอามาไม่ได้ต้องพยายามไปหาบักัดเอาสำเนาลงแผ่นกระดาษมาพิจารณา, มีแต่สำเนาอยู่ในหอพระสมุดฯ ก็มาก.

ท. ตูที่ต้งรายในห้องนี้เก็บหนังสืออย่างใด ?

ข. ตูในสามห้องตอนนี คือแต่ห้อง ด จนถึง ถ ไม่ได้เก็บหนังสือเป็นตูเก็บรูปต่าง ๆ ทั้งนั้น. มีทั้งรูปฉายและรูปเขียน.

ท. หอพระสมุดฯ เป็นที่รวบรวมหนังสือต่างๆ. รูปมิใช่หนังสือ ; เหตุใดจึงเอาเป็นถูรวบรวมด้วย :

ข. รูปต่าง ๆ นั้นที่จริงเป็นจดหมายเหตุอย่างหนึ่ง ซึ่งบางทีอาจจะให้ความรู้ดีกว่าหนังสือ. จะยกตัวอย่างดังเช่นเรื่องน้ำมากท่วมกรุงเทพ ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นต้น. แม้ตัวเราที่ได้เคยเห็นเองจะอ่านเรื่องราวที่กล่าวในหนังสือพิมพ์รายวันสมัยนั้น, ที่จะเข้าใจว่าน้ำท่วมตรงไหนอย่างไรก็สู้ดูรูปที่ถ่ายไม่ได้. ยิ่งคนภายนอกซึ่งไม่ทันได้เห็นน้ำท่วมคราวนั้นด้วยตาตนเอง จะยิ่งรู้สึกประโยชน์ของรูปถ่ายมากขึ้น. รูปคนและรูปสิ่งของอันมีวิสัยผันแปรเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาที่ดี, รูปสถานที่แม้เป็นของยั่งยืนอยู่ช้านาน แต่หากอยู่ไกลไปดูได้ด้วยยากก็ดี, มีไว้ย่อมจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องการศึกษาหา

ความรู้เหมือนกัน, ด้วยเหตุเหล่านี้หอพระสมุด ฯ จึงรวบรวมรูปต่าง ๆ ด้วย
อีกอย่าง ๑

ท. รูปอะไรบ้างที่หอพระสมุด ฯ รวบรวม ?

ข. รูปที่รวบรวมในหอพระสมุด ฯ จัดเป็น ๔ พวก คือ รูปคนพวก ๑, รูปวัตถุพวก ๑, รูปแผนที่พวก ๑, รูปเหตุการณ์พวก ๑. รูปคนนั้น, เป็นต้นแต่พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกรัชกาล, พระรูปเจ้านาย, รูปผู้มีบรรดาศักดิ์ทั้งชายหญิง แลรูปพระราชกณะทั้งปวง. รูปวัตถุนั้น, เป็นรูปสิ่งของต่าง ๆ เช่นรูปวัดวาอารามแลสถานที่ ตลอดจนรูปแบบอย่างฝีมือช่าง. รูปแผนที่นั้น, คือรูปท้องที่ต่าง ๆ เช่นรูปกรุงเทพ ฯ ถ้ายกจากเครื่องบิน เป็นต้น รูปเหตุการณ์นั้น, คือรูปเหตุต่าง ๆ เช่นรูปคราวน้ำมากท่วมถนนกรุงเทพ ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ แลรูปการงาน เช่นรูปงานพระบรมศพสมเด็จพระบรมราชินีพันปีหลวง เป็นต้น. รูปต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้ได้เดี๋ยวนี้เห็นจะมีหลายพันแล้ว, ยังไม่ได้นับจำนวนเป็นแน่: แต่จัดไว้ในตู้ ๑๖ ใบด้วยกัน.

ท. อยากจะดูรูปที่รวบรวมไว้ พอเห็นเป็นตัวอย่างสักพวก ๑ จะได้
ดูไหม ?

ท. รูปขนาดย่อมที่ติดฝาไว้อีก ๒ แผ่นนั้น เป็นพระรูปกรมพระสมมต
อมรพันธุ์ กับพระองค์ท่านใช้ดูไหม

ข. ถูกแล้ว, แต่เป็นรูปเขียนเมื่อครั้งเป็นสภานายกหอพระสมุด
วชิรญาณเดิม, คราวเดียวกับพระรูปเจ้านายพระองค์อื่นซึ่งเคยทรงเป็นสภา
นายกครั้งนั้นด้วยกัน ที่ท่านคงจะได้สังเกตเห็นติดไว้ข้างห้องนอกหลาย

พระองค์. ที่เอาแต่รูป ๒ รูปมาติดในห้องกรรมการ เพราะเป็นสภานายกหอพระสมุด ฯ สำหรับพระนครต่อมา ห้อง ท. นี้ยังมีของอันอันมีเรื่องราวอีกหลายสิ่ง แต่ข้าพเจ้านึกว่าไปดูห้องอื่นเสียก่อนเห็นจะดี ด้วยหอพระสมุดฯ ยังมีที่อยู่อีกหลายห้อง. เดินตลอดพอออกเหนื่อยจึงมาพักสูบบุหรี่กินน้ำร้อนในห้องนี้, จะได้อธิบายถึงของสิ่งอื่นในเวลาพักนั้น.

(ถึงห้อง ช ห้อง น ห้อง บ) ห้อง น เป็นห้องพระราชวังศรีเชอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา ซึ่งเป็นตำแหน่งเลขานุการในกรรมการหอพระสมุด ฯ เธอเป็นผู้ตรวจการพิมพ์หนังสือด้วยอีกอย่าง ๑ ด้วยทรงชำนาญตรวจหนังสือมาตั้งแต่รัชกาลก่อน สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้เคยทรงยกย่องว่าถ้วนถี่ดีนัก ตู้ ๓ ใบในห้องนี้ ใบ ๑ ไว้ต้นฉบับหนังสือซึ่งกำลังพิมพ์อยู่ อีกใบ ๑ ไว้เรื่องหนังสือที่ได้เลือกสำรองไว้ว่าจะพิมพ์ อีกใบ ๑ ไว้หนังสือซึ่งสำหรับใช้สอบสวนในการพิมพ์ ห้องน้อย ๒ ข้างห้องนี้ ห้อง ช ข้างขวาเป็นห้องล้างหน้าตอน ๑ ไว้กากร่างหนังสือต่าง ๆ ซึ่งได้ชำระฯ แต่งในหอพระสมุด ฯ ตอน ๑ ห้อง บ ต่อไปเป็นห้องเสมียนทำการคัดเขียนแลดัดพิมพ์

ท. ลิ้นแลที่ตั้งตรงประตูดุเป็นกรุด้วยหีบผ้าลายต่าง ๆ เป็นผ้าอะไร

ข. ผ้าเหล่านั้นล้วนผ้าห่อคัมภีร์ของโบราณทั้งนั้น ด้วยประเพณีแต่ก่อนมักมีผู้ศรัทธาบริจาคผ้าอย่างดี เช่นผ้าถุงห่มเครื่องยศ เป็นต้น อันไม่ปราณจะใช้สอยสับไป เพราะชำรุดบ้าง ฤ็เป็นสมบัติของผู้มรณะภาพบ้าง เอาตัดขลิบทำเป็นผ้าห่อหนังสือพระไตรปิฎกอุทิศถวายในพระศาสนา ผ้า

หอคัมภีร์ของเก่ามักเป็นผ้าเชื่อนานแทบทั้งนั้น ครั้นหอหนังสือนานมาที่
 เป็นของเก่าก็ผุขาด เมื่อได้หนังสือมายังหอพระสมุด ฯ สำหรับพระนคร
 กรรมการจะเปลี่ยนผ้าหอคัมภีร์ที่ชำรุด จึงสังเกตเห็นว่าผ้าหอคัมภีร์นั้น แบบ
 แผนลวดลายเป็นของโบราณซึ่งไม่มีที่อื่นแล้วโดยมาก ก็เกิดความคิดว่า
 สมควรจะรักษาไว้มิให้สูญเสีย จึงเลือกคัดผ้าหอคัมภีร์ของเก่า เป็นผ้าปัก
 ก็มี ผ้ายกก็มี ผ้าลายอย่างก็มี ผ้าปุ่มก็มี ผ้าเข้มาบแลอด้หลัดก็มี เอาแต่
 ผืน ๑ มิให้ซ้ำกัน มาซักฟอกแล้วพับใส่หีบกระจกให้เห็นลายได้ถนัด เข้า
 กรอบเป็นลัับแลตั้งไว้ในหอพระสมุด ฯ ผ้าที่คัดได้เป็นลายต่างกันมีสัก
 ลายละ ๔๐๐ อย่าง ที่เป็นลวดลายผูกขึ้นแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาถึงมาก ลัับแล
 ผ้าหอคัมภีร์ที่อยู่ในหอพระสมุด ฯ จึงเลยเป็นแบบกระบวนลายไทยต่างๆ คล้าย
 กับตู้หนังสือของเก่าที่กล่าวมาแล้ว มีพวกช่างไทยและชาวต่างประเทศที่
 แสวงหาลวดลายไทยมาคิดแบบลายไปจากลัับแลเหล่านี้เนื่องๆ

(ถึงห้อง ป ห้อง ผ ห้อง ฝ) ท. พอเข้าห้องนี้ก็สังเกตเห็นได้ว่าตู้ทอง
 ที่ใส่หนังสือลายผัดกับพวกตู้ทองห้องข้างเหนือ ดูเป็นของใหม่กว่ากัน
 เห็นชัดว่าเป็นฝีมือช่างครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ห้องนี้ไว้หนังสือพวกไร

ข. เดินไปเป็นหนังสือไทยทั้งสิ้น ห้อง ป นี้ไว้คำแปลพระไตรปิฎก
 แลธรรมบรรยายต่าง ๆ กับทั้งกฎหมาย แลหนังสืออักษรวิธีทั้งปวง ห้อง ผ
 ต่อไปนั้นไว้บรรดาหนังสือบทกลอน ห้อง ฝ ต่อไปอีกเก็บหนังสือพวกพง

สาวดาร.

ท. หนังสือไทยที่มีในหอพระสมุด ฯ นี้ เป็นหนังสือพิมพ์มากฤา หนังสือเขียนมาก.

ข. หนังสือเขียนมีมากกว่าหนังสือพิมพ์หลายเท่า ถ้าจะประมาณ โดยส่วนว่าหนังสือมี ๑๐ เรื่อง จะเป็นหนังสือพิมพ์เพียง ๒ เรื่อง ฤา ๓ เรื่อง เป็นหนังสือเขียนราว ๗ เรื่อง ๘ เรื่อง ที่เป็นเช่นนี้ก็มิประหลาดอันใด เพราะ การพิมพ์หนังสือไทยเพิ่งเกิดขึ้นไม่ช้านัก ฝรั่งเศสเข้ามาวิธีพิมพ์หนังสือ ของเขาก่อนเราหลายร้อยปี หนังสือพิมพ์เขาจึงมีมาก.

ท. การพิมพ์หนังสือไทยมีขึ้นเมื่อใด.

ข. เรื่องตำนานการพิมพ์หนังสือไทยมีอยู่ในหนังสือบางกอกกาเลินดา ของหมอบรัดเลว่า เมื่อในรัชกาลที่ ๓ นายร้อยเอกเชมสโล อังกฤษ ซึ่งรัฐบาลอินเดียให้มารับราชการอยู่ที่เกาะหมาก ได้ลองเรียนหนังสือไทย แล้วให้แบบอย่างทำตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้นที่เมืองบังกล่าเป็นที่แรก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๑ ได้พิมพ์สมุดไวยากรณ์สำหรับฝรั่งเรียนภาษาไทยขึ้นก่อน (หนังสือนี้ในหอพระสมุด ฯ ก็มี) ต่อมาเมื่อพวกมิชชันนารีอเมริกัน เข้ามาตั้งสอนศาสนาทุกตัวในกรุงเทพฯ ฯ จะใคร่แจกหนังสือสอนศาสนา เป็นภาษาไทย จึงไปขอซื้อตัวพิมพ์ที่นายร้อยเอกเชมสโลให้อย่างสร้างไว้ นั้น มาพิมพ์หนังสือสอนศาสนาที่เมืองสิงคโปร์ ส่งเข้ามาแจกในกรุงเทพฯ ฯ

ต่อมาพวกมิชชันนารีเอาเครื่องพิมพ์เข้ามาตั้งในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ แต่ตัวพิมพ์อักษรไทยที่ใช้ในขั้นนั้นเป็นแต่แก้ไข แบบอย่างตัวพิมพ์ของนาย ร้อยเอกเชมสโลบั้งเล็กน้อยยังไม่งาม จนหมอบรัดเลตั้งโรงพิมพ์ขึ้นจึงคิดทำ ตัวอักษรไทยเป็นอย่างรูปที่ใช้กันในปัจจุบันสำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐ ตัวพิมพ์ของหมอบรัดเลเป็นต้นแบบอย่างที่ใช้กันต่อมา แต่ชั้นแรกยังต้องสั่งไป ทำตัวพิมพ์เมืองนอกจนถึง พ.ศ. ๒๓๘๔ จึงหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยได้ในประเทศนี้ แต่การพิมพ์หนังสืออักษรไทยเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ เป็นแต่พวกมิชชันนารีใช้พิมพ์หนังสือสอนศาสนาเป็นพื้น ปรากฏว่าใช้ราชการครั้งเดียวเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้จ้างโรงพิมพ์หมอบรัดเลพิมพ์หมายเหตุประกาศห้ามสูบฝิ่นเป็นใบปลิว ๕๐๐๐ ฉบับ ต่อมา นายโหมดอมายกุลเอาหนังสือกฎหมายส่งไปให้หมอบรัดเลพิมพ์ก็ ถูก กริ้ว ต้องเก็บหนังสือนั้นหมดแต่ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศ ทรงเห็นประโยชน์ของการพิมพ์หนังสือมาแต่แรก จึงโปรดฯ ให้ส่งเครื่องมาตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่วัดบวรนิเวศ เป็นโรงพิมพ์แรกของไทย ทรงพิมพ์หนังสือในทางข้างพระพุทธศาสนาสู้พวกมิชชันนารีบ้าง มาจนถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดฯ ให้ตั้งโรงพิมพ์หลวงเลื้อยอักษรพิมพ์ ในราชการสืบมา.

(ถึงห้อง พ ห้อง ฟ ห้อง ภ) สองห้องต่อไปนี้นี้เป็นที่เก็บจดหมาย

เหตุเก่า จัดไว้เป็นรัชกาล ๆ ได้หนังสือจดหมายเหตุรัชกาลไหนมาก็เก็บรักษาไว้ในส่วนรัชกาลนั้น หออง ฟ นั้นเก็บจดหมายเหตุใหม่ เช่นหนังสือราชกิจจานุเบกษา แลรายงานกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น ตลอดจนหนังสือพิมพ์ที่ออกรายวัน รายสัปดาห์ แลรายเดือน ซึ่งเย็บเข้าเล่มไว้ หนังสือแผนกจดหมายเหตุนี้ เข้าใจว่าจะเป็นส่วนสำคัญของหอพระสมุด ฯ ต่อไป

ภายในอย่าง ๑ (ถึงห้อง ม) ห้องนั้นเป็นห้องที่สุดทางด้านใต้ของหอพระสมุด ฯ เป็นที่เก็บหนังสือสำหรับแผ่นดิน คือหนังสือซึ่งส่งมาตามพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์แห่งหนังสือจำพวก ๑ หนังสือซึ่งหอพระสมุด ฯ พิมพ์จำนวน ๑ กับหนังสือซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ เช่นพระราชนิพนธ์เลขาธิการรับสั่ง เป็นต้น ตลอดจนรายงานราชการกระทรวงแลเทศนาพิเศษต่าง ๆ บรรดาหนังสือเรื่องสำคัญ หอพระสมุด ฯ หาไว้อย่างละ ๓ ฉบับ ฉบับ ๑ สำหรับให้มหาชนอ่านได้ทุกเมื่อ อีก ๒ ฉบับนั้นเก็บเข้าตู้ในห้อง ม นี้รักษาไว้สำหรับแผ่นดินมิให้มีเวลาหาย.

ท. หนังสือในหอพระสมุด ฯ นี้ ถ้าจะขอยืมไปอ่านบ้างจะได้ฤาไม.

ข. หนังสือในหอพระสมุดสำหรับพระนครนี้ใคร ๆ จะอ่านก็ได้ แต่

โดยปกติไม่ยอมให้ยืมไปอ่านที่อื่น เว้นแต่มีเหตุอันจำเป็น ยกตัวอย่างดังเช่นเมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงจัดการพิมพ์หนังสืออรรถกถา พระราชาคณะผู้ชำระต้นฉบับต้องอาศัยหนังสือฉบับ

หลวงสอบสวน จะให้ท่านต้องมาหอบพระสมุด ฯ ทุก ๆ วันเป็นการลำบากนัก จึงอนุญาตให้ยืมหนังสือไปสอบ แต่การที่จะยืมหนังสือไปจากหอบพระสมุด ฯ ต้องได้รับอนุญาตของสภานายกกรรมการจึงจะยืมไปได้.

ได้พาท่านดูหอบพระสมุด ฯ ข้างตอนในตลอดแล้ว ที่นี้จะพาท่านเดินกลับไปทางเฉลียง จะได้ดูหนังสือต่าง ๆ ที่เก็บไว้ทางเฉลียงต่อไป.

(ถึงเฉลียงด้านใต้) ตู้ตั้งที่เฉลียงตอนนี้อยู่เก้าเหมือนกัน แต่เป็นชนิดที่จำหลักปิดทองประดับกระจกไม่ได้เขียนรตนน้ำ จึงจัดรวมกันไว้พวกหนึ่ง หนังสือซึ่งเก็บตอนนั้นล้วนตำราต่าง ๆ คือตำราพระราชพิธี ตำราพิชัยสงคราม ตำราแพทย์ ตำราโหราศาสตร์ ตำรายากรณ์ แลตำราอาถรรพ์ เป็นต้น

ท. ตู้ต่อไปนั้นเก็บตำราอันใด ดูตั้งไว้โดดเดี่ยวแต่ใบเดียว ป้ายบนหลังตู้ที่เขียนไว้ว่า “กุ” นั้นหมายความว่าอะไร

ข. ตู้กุนั้นไว้บรรดาหนังสือซึ่งนาย ก. ศ. ร. กุหลาบ พิมพ์โฆษณา แลจดหมายเหตุอันเนื่องด้วยเรื่องประวัติของนายกุหลาบคนนั้น

ท. อ้อ นายกุหลาบศิษย์สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งเลื่องลือกันว่ารู้เรื่องราวเก่าแก่มากรั้ญๆ ถ้ายกขึ้นชื่อว่า กุ ก็คงย่อมาจากชื่อนายกุหลาบนั่นเอง ทำไมจึงไม่เขียนเสียให้ตลอดชื่อ

ข. คำว่า กุ นี้ย่อมาจากชื่อนาย ก. ศ. ร. กุหลาบจริงอย่างท่านว่า แต่

จะเขียนบ้ายว่า “หนังสือนาย ก. ศ. ร. กุหลาบ” ก็เกรงผู้ที่ไม่รู้เรื่องจะเข้าใจว่าเป็นหนังสือมรดกของนาย ก. ศ. ร. กุหลาบ ซึ่งหอพระสมุดฯ ได้มา เหมือนอย่างบทละครของเจ้าพระยามหินทร ฯ จึงเขียนแต่ว่า กุ ด้วยมีความเป็นอย่างอื่น อันเข้าใจกันในพวกที่ศึกษาโบราณคดีอีกอย่าง ๑ เป็นกิริยาศัพท์หมายความว่า “เอาเท็จประกอบความจริง” เหมือนหนึ่งถ้าท่านจะถามข้าพเจ้าในเวลานี้ ว่าตัวกูไบนีใครเป็นผู้สร้าง ถ้าข้าพเจ้าตอบท่านว่าพระยาโชฎีกเป็นผู้สร้าง เช่นนี้ก็เป็น กุ เพราะข้าพเจ้ารู้ได้แต่ว่าตัวไบนีผู้เขียนคงเป็นช่างจีน ด้วยเป็นลายภาพจีน ข้าพเจ้าอ้างเอาชื่อพระยาโชฎีกอันเป็นความเท็จใส่ลงไปด้วย จึงเป็นเท็จแถมจริง บรรดาหนังสือซึ่งนายกุหลาบพิมพ์โฆษณา ล้วนแต่เอาเท็จแถมแถมจริง จึงเกิดคำว่า กุ ดังกล่าวมา ถ้าท่านจะใคร่พิศุจน์ จงดูหนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัด ซึ่งหมอสมิทได้ฉบับของนายกุหลาบไปพิมพ์ สอดกับฉบับหลวงซึ่งหอพระสมุดฯ พิมพ์นั้น ก็จะได้เห็นว่านายกุหลาบเอาเท็จแต่งเพิ่มเติมแซกแซงอย่างไร ต่อมาถึงชั้นเมื่อนายกุหลาบออกหนังสือสยามประเพณี การที่ กุ แรงหนักขึ้น จนถึงไม่มีมูลความจริง เช่นอ้างว่าตัวไบได้เคยไปเรียนหนังสือถึงเมืองฝรั่งเศสเป็นต้น จึงกล่าวกันว่าเกินกุหลาบเป็นโกเสียแล้ว คำว่า โก จึงเกิดขึ้นอีกคำ ๑ นายกุหลาบโกจนเกิดความเมื่อรัชกาลก่อนก็หลายครั้ง เช่นครั้งแต่งเรื่องประวัติสมเด็จพระสังฆราช (สา) พิมพ์โฆษณา ถึงโปรด ฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณะ

เจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นประธานกรรมการได้สวน เรียกหลักฐานที่นายกุหลาบอ้าง นายกุหลาบก็รับสารภาพว่าเป็นแต่ความคิดเอาเอง แลสืบพยานต่อไปถึงข้อที่นายกุหลาบอ้างว่าเคยเป็นศิษย์สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสนั้น ก็ได้ความว่าหาได้เคยเป็นไม่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ประทานสำเนาการได้สวนมาไว้ให้ในหอพระสมุดฯ ได้เก็บรวบรวมไว้ในตู้ด้วยกัน

(เดินต่อมาทางเฉลียง) ในตู้กระจกที่รายระหว่างช่องประตูล้วนเป็นหนังสือซึ่งมีรูปภาพอันควรอวด เช่นตำราช่าง ตำราม้า ตำรารำ แลตำราพิไชยสงคราม เป็นต้น ตำราพิไชยสงครามฉบับหลวงรัชกาลที่ ๒ เล่มนี้มีเรื่องประวัติ ด้วยเกือบจะสูญไปเสียคราวหนึ่ง เพราะเมื่อก่อนเกิดมหาสงคราม มีการแสดงพิพิธภัณฑ์กระบวร วิชาหนังสือที่เมืองโลปซิกใน ประเทศเยอรมนี รัฐบาลเยอรมันบอกมาทางกระทรวงต่างประเทศขอให้ไทยจัดส่งหนังสือไทยไปอวด จึงเป็นพนักงานหอพระสมุดฯ ที่จัดส่งหนังสือไป เมื่อเกิดมหาสงครามของยังค้างอยู่ในประเทศเยอรมนี ครั้นไทยประกาศสงครามเข้าข้างสัมพันธมิตร เยอรมันก็ยึดเอาของเหล่านั้นเสียหมด จนข้างฝ่ายไทยชนะ บังคับในสัญญาเวอาชให้เยอรมันส่งของคืน จึงได้หนังสือพิไชยสงคราม เล่มนี้กับของอื่นๆ กลับมา

(กลับมาถึงห้องกรรมการ) ท. ไหนท่านว่ามีของในห้องนี้ที่มีเรื่องราว

อีกหลายอย่าง ขอให้อธิบายต่อไป

ข. ในห้องนี้มีสิ่งของซึ่งรักษาไว้เป็นที่ระฤกหลายอย่าง เป็นต้นว่า แก้วหุ้มหนังหมูที่เรานั้น เป็นของสมเด็จพระบรมราชินีพันปีหลวงพระราชทานหอพระสมุดฯ ตู้หนังสือใบข้างเหนือชั้น เดิมเป็นตู้พระสมุดของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนสมุดซึ่งเก็บไว้ในนั้นเป็นหนังสือฝรั่งฉบับพิเศษของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลก่อน ๆ มักเย็บหลังหนังแลมีตราแผ่นดิน เป็นหนังสือถวายเป็นพิน โต้ะกระดานชนวนที่ตั้งต่อไบนั้นเดิมเป็นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับทรงคำนวณโหราศาสตร์ แลโต้ะเขียนหนังสือตัวใหญ่ที่อยู่ข้างใต้ เดิมเป็นโต้ะทรงพระอักษรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับที่โต้ะนี้เวลาออกขุนนางในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬารเป็นนิจ ส่วนตู้กระจกที่ตั้งเป็นลิ้นแลนั้น เป็นที่ตั้งอวดลายพระราชหัตถเลขา มีลายพระราชหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้น มีทั้งลายพระราชหัตถ์แลลายมือของสมเด็จพระราชาคณะแต่ก่อนด้วย ตู้กระจกด้านใน ๒ ใบนั้น เรียกกันในหอพระสมุดฯ ว่า “ตู้ชั้นใจ” เป็นที่ไว้ตัวอย่างหนังสือบรรดาที่ได้พิมพ์จากฉบับหอพระสมุดฯ อย่างละเล่ม ๑ ตั้งแต่แรกพิมพ์มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ที่เรียกว่าตู้ชั้นใจ เพราะเมื่อแลเห็นลำดับสมุดที่เรียงไว้ในตู้เป็นปีๆ เห็นการพิมพ์หนังสือในหอพระสมุดฯ เจริญขึ้นทุกที่เป็นลำดับมา

กับันเทาความเห็นจเห็น้อยที่ต่องชวนชวายในการพิมพ์หนังสือนั้น

ท. การที่พิมพ์หนังสือแจกเดี๋ยวนั้น ดูเกือบจะเป็นประเพณีในบ้านเมืองอย่างหนึ่ง ทั้งในการมงคล เช่นงานชายิด แลงานปลงศพ หนังสือซึ่งพิมพ์แจกกันนั้น ก็เห็นเป็นหนังสือหอพระสมุดฯ เป็นพื้น ประเพณีการพิมพ์หนังสือแจกเช่นว่านี้ มีมาแต่เมื่อใด

ข. การแจกหนังสือในงานศพมีเป็นรายๆ มานานแล้ว แต่ที่เริ่มจะนิยมกันจนเลยเป็นประเพณีมาจนบัดนี้นั้น เกิดขึ้นครั้งงานพระเมรุกรมขุนสุพรรณภาควดี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้พิมพ์หนังสือนิบาตชาดกเล่ม ๑ เป็นของพระราชทานในงานพระเมรุ แต่เดิมก็มีผู้นิยมเป็นเยี่ยงอย่างทำตามต่อมา เพราะผู้ที่ได้รับแจกชอบหนังสือกว่าของอย่างอื่นสถาน ๑ เพราะการแจกหนังสือผู้แจกอาจจะเลือกเรื่องหนังสือที่ยาวๆ สั้น ให้พอกับกำลังที่จะลงทุนได้นั้นสถาน ๑ จึงนิยมกันมากมาจนบัดนี้ สำคัญแต่ต้องเลือกเรื่องหนังสืออย่าให้จืด การอันนี้เป็นภาระของกรรมการหอพระสมุดฯ จึงมีความลำบากเห็นจเห็น้อยอยู่บ้าง แต่ถึงกระนั้นก็เป็นหน้าที่ของหอพระสมุดฯ เพราะเป็นประโยชน์ทำให้เจริญความรู้ของมหาชน แลรักษาหนังสือมิให้สูญเสีย และที่สุดก็ได้ผลประโยชน์แก่หอพระสมุดฯ อยู่บ้าง

ท. หนังสือซึ่งหอพระสมุดฯ ได้พิมพ์มาแล้วจนบัดนี้ จะเป็นหนังสือ

สักก็เรื่อง และจะเป็นจำนวนเล่มสมุดมากน้อยเท่าใด

จ. ข้าพเจ้าได้เคยให้เจ้าพนักงานเขารวมยอดดู เพียงสิ้น พ.ศ. ๒๔๖๓ (เรียกบัญชีมาดู) มีจำนวนดังนี้ จำนวนเรื่องหนังสือที่ได้พิมพ์ ๓๑๕ เรื่อง พิมพ์เป็นจำนวนสมุด ๓๒๕,๔๐๐ เล่ม.

ท. ถ้าจะถามต่อไปอีกข้อ ๑ ว่ามีจำนวนหนังสือในหอพระสมุดสำหรับพระนครนี้มากน้อยเท่าใด ท่านจะบอกได้หรือไม่.

จ. บอกได้แต่พอใกล้เคียงกับความจริง เพราะการทำบัญชีโดยเลื่อยดยังไม่เสร็จ มีแต่บัญชีสำรวจแลรายวันรับหนังสือเป็นหลักที่จะรู้จำนวนหนังสือซึ่งมีอยู่ในหอพระสมุด ฯ แลจำนวนหนังสือทั้งนั้นเมื่อสิ้น พ.ศ. ๒๔๖๓ มี

หนังสืออรรถภาษามคธ ๕๒๑๕ คัมภีร์ สมุด ๑๔๑๑ เล่ม

หนังสือภาษาสันสกฤต ๖๒๓ เล่ม

หนังสือภาษาไทย (รวมทั้งลาว) ๒๒๓๕๖ ผูก สมุด ๔๗๓๐๘ เล่ม

หนังสือภาษาฝรั่ง ๑๐๗๔๖ เล่ม

หนังสือภาษาอื่นๆ ๒๘๔๕ คัมภีร์ สมุด ๔๘๐๖ เล่ม

หนังสือคัมภีร์ ๑ บางที่มีจำนวนตั้งแต่กว่า ๑๐ ผูกขึ้นไป การที่รวมยอดผสมกับเล่มสมุดและหนังสือซึ่งเป็นผูกปลีก นับว่าคัมภีร์หนึ่งเท่ากับหนังสือผูกหนึ่งๆ เล่มหนึ่ง เช่นนั้นรวมยอดหนังสือทั้งสิ้นซึ่งมีอยู่ในหอพระสมุด ฯ เป็นจำนวน ๑๐๐,๓๕๔ เล่มด้วยกัน

ท. ที่ข้าพเจ้าได้มาเห็นหอพระสมุด ฯ แลได้ฟังท่านชี้แจงการต่าง ๆ ก็เห็นว่าเปนความเจริญน่ายินดี ถึงผู้ที่ไม่ได้มาชมหอพระสมุด ฯ เพียงได้รับจำนวนหนังสือซึ่งหอพระสมุด ฯ ได้พิมพ์ก็ดี ญารู้จำนวนหนังสือซึ่งรวบรวมได้ไว้ในหอพระสมุด ฯ ในเวลานี้ก็ดี เมื่อคิดว่าหอพระสมุดสำหรับพระนครพึงตั้งมาได้เพียง ๑๗ ปี ก็คงเห็นว่าเปนความเจริญที่ได้ดำเนินมาในรัชกาลปัตยุบันนี้ อย่าง ๑ ขอขอบใจท่านที่ได้อุส่าห์พาเที่ยวชมหอพระสมุด ฯ แลอธิบายการทั้งปวงให้ทราบ ข้าพเจ้าจะขอลาท่านกลับไปที วันน่าถ้ามีโอกาสเมื่อใดจะมาชมอีก ของที่น่าดู ๆ ยังมีอีกมาก

ข. ที่ท่านอุส่าห์มานำข้าพเจ้าขึ้นดั้นก ของในหอพระสมุด ฯ ที่น่าดูยังมีอีกหลายอย่าง เป็นต้นว่าสมุดที่แปลก ๆ ต่าง ๆ ท่านก็ยังไม่ได้ดูในวันนี้ ด้วยจะดูในเวลาเดียวให้ท่านไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงพาท่านดูแต่บางอย่าง ถ้ามาอีกสักครั้งข้าพเจ้าจะพาท่านเที่ยวดูต่อไป แต่ก่อนท่านจะกลับไปข้าพเจ้าขอชวนท่านดื่มถวายพระพรไชยมงคลในงานเฉลิมพระชนม์พรรษา ฯ ขอให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเจริญรุ่งเรืองพระเกียรติยศ แลพระเดชาานุภาพเป็นนิรันดร์ อนึ่งขอให้พระองค์เสวยสุขเกษมสรรพศรีสวัสดิ์พัฒนามงคล พระชนมายุสถาพร เปนที่พึ่งพำนักของบรรดาประชาราษฎร์ในพระราชอาณาจักรให้ร่มเย็นเป็นผาสุกทุกประเทศมณฑลสถลสทรรักษ์เป็นนิกาล เทอญฯ ไชโย.

ความเจริญของการคมนาคมในประเทศไทยสยาม

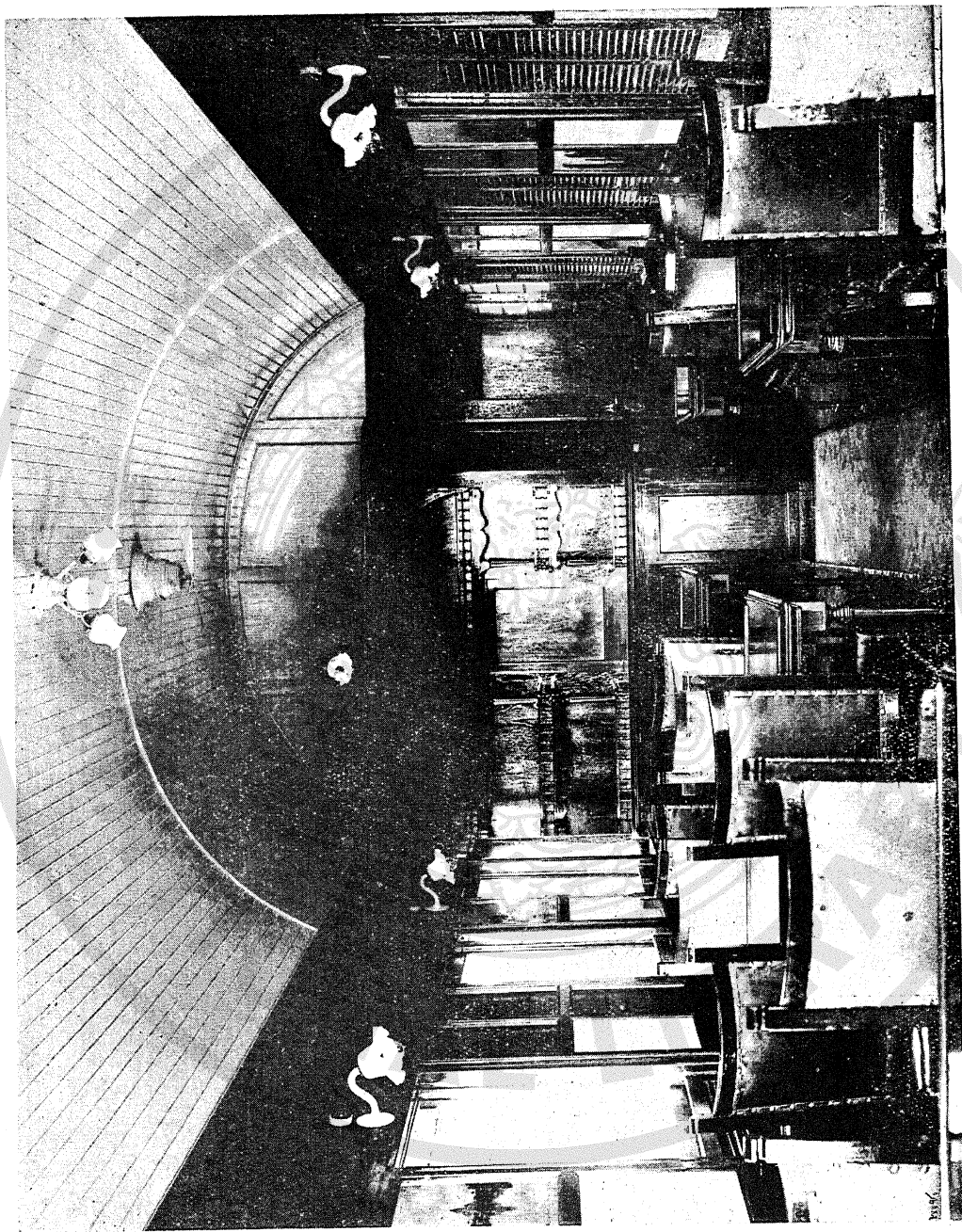
“Communication is Civilization”

ด้วยเหตุที่ในประเทศไทยสยามแต่ก่อนมาขัดข้องทางคมนาคมอันสะดวก แลรวดเร็ว จึงเป็นเหตุให้ราษฎรซึ่งอยู่ในทางกันดารทำมาหากินแต่เฉพาะพอ ตัวแลครอบครัว, หรือเฉพาะพอที่จะแลกเปลี่ยนกับเครื่องใช้สอยซึ่งใน ภูมิประเทศที่ตนอยู่นั้นสร้างขึ้นไม่ได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรง พระราชปรารภว่า เมื่อการเป็นไปเช่นนั้นความเจริญของพลเมืองก็จะดำเนินขึ้น ได้เป็นส่วนน้อย, เพราะไม่มีหนทางที่จะหาเงินเก็บเงิน หรือสะสมไว้เพื่อ ให้แก่บุตรหลานได้เป็นทุนในภายหน้า ตลอดจนการปกครองพิทักษ์รักษา, ซึ่งถ้าแม้เจ้าหน้าที่จะช่วยเหลือราษฎรที่อยู่ห่างไกลก็ล้วนแต่เป็นการลำบากทั้งสิ้น. เมื่ออุปราชด้วยพระมหากษัตริย์คุณเช่นนั้น จึงในศก ๒๔๖๕ ได้ทรงพระกรุณา โปรดเกล้า ฯ เปลี่ยนกระทรวงโยธาธิการเป็นกระทรวงคมนาคม มีหน้าที่ดูแล การคมนาคมโดยเฉพาะ, ค่อยปลดเปลื้องหน้าที่ก่อสร้างตึกเรือนโรงให้น้อยลง

ทางคมนาคมในประเทศไทยสยามแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท; ประเภทที่ ๑ ที่ใช้กันมาแต่โบราณ คือทางน้ำ แต่ก็ได้ใช้ได้ในพื้นที่ราบ; ในส่วนตอนภูเขา เป็นลำห้วย, ลำธาร, ต้นน้ำ มักจะได้ประโยชน์แต่เพียงล่องซุง หรือเดิน เรือขนาดเล็กย่อม, ไม่สามารถจะใช้เป็นทางเดินสินค้าได้เช่นเดียวกับแม่น้ำ ลำคลอง ในพื้นที่ราบ; ทางประเภทที่ ๒ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๕ ได้ทรงเริ่มก่อสร้างขึ้นก็คือทางรถไฟอันเป็นการตัดปัญหา ความลำบาก แห่งการเดินทางในระหว่างประเทศกันดารอย่างเช่นนครราชสีมา เป็นต้น ให้

พระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนกำแพงเพชรอรรคโยธิน

ทางในรถเสียบง

สะดวกขึ้น; ทางประเภทที่ ๓ คือทางหลวงหรือถนน.

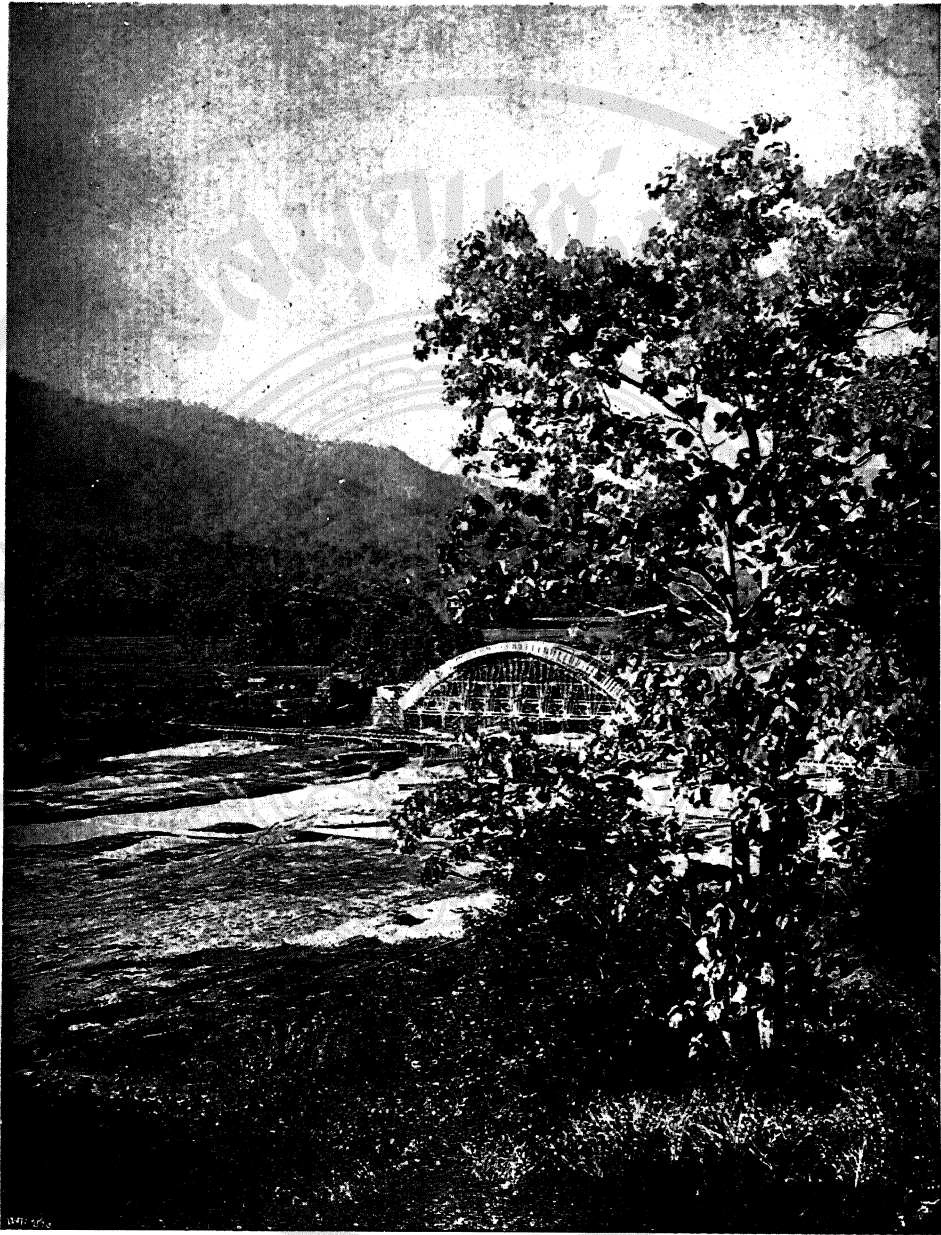
ในส่วนทางน้ำนั้น เมื่อศก ๒๔๕๗ ทรงพระราชดำริเห็นว่า กรมท่น้ำต้องทำการในส่วนที่เกี่ยวกับการก่อสร้างทางน้ำ, มีนายช่างผู้ชำนาญแลเครื่องมือพร้อมเพรียง, จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แยกทางน้ำไปขึ้นกับกรมท่น้ำ, แต่ส่วนรถไฟแลทางบกได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งกรรมการแนะนำทางหลวงอันสำคัญที่ควรสร้างแลบำรุงในพระราชอาณาจักรสยาม

ครั้นเมื่อศก ๒๔๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมรถไฟสายเหนือแลสายใต้, ซึ่งแยกออกไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ กลับรวมเป็นกรมเดียวกัน, ตั้งตำแหน่งผู้บัญชาการขึ้นฉลองพระเดชพระคุณ รวบรวมกิจการทั้งการก่อสร้างและเรียบเรียงการเดินรถตลอดจนการค้าขายบรรทุกส่งผู้โดยสารแลสินค้าทั่วพระราชอาณาจักร, การที่กรมรถไฟแผ่นดินได้ทำไปจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๔ ทางรถไฟสายเหนือก่อสร้างถึงนครเชียงใหม่: ส่วนทางสายใต้เปิดแล้วเป็นสองทาง, คือผ่านป่าดงเบขาร์ต่อสายรถไฟสหรัฐมะลายูของอังกฤษไปถึงสิงคโปร์สายหนึ่ง, กับอีกสายหนึ่งผ่านมณฑลปัตตานีต่อกับสายรถไฟของสหรัฐมะลายูที่สุโขทัยไปยังโคตาบารู ซึ่งเป็นเมืองหลวงของกัลันตัน. นอกจากนั้นยังมีสายแยกไปจากสายใหญ่ คือ สายสงขลา, สายนครศรีธรรมราช, กับสายกันตัง รวม ๓ สาย, ส่วนสายตัวนอกเฉียงเหนือขึ้นแล้วได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ต่อจากนครราชสีมาไปยังอุบลราชธานี, ได้ทรงพระราชอุสาหะเสด็จทอดพระเนตร ทางที่กองทหารช่างรถไฟทหาร วางรางที่ตำบลท่าช้างในจังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม, ส่วนสายตัว

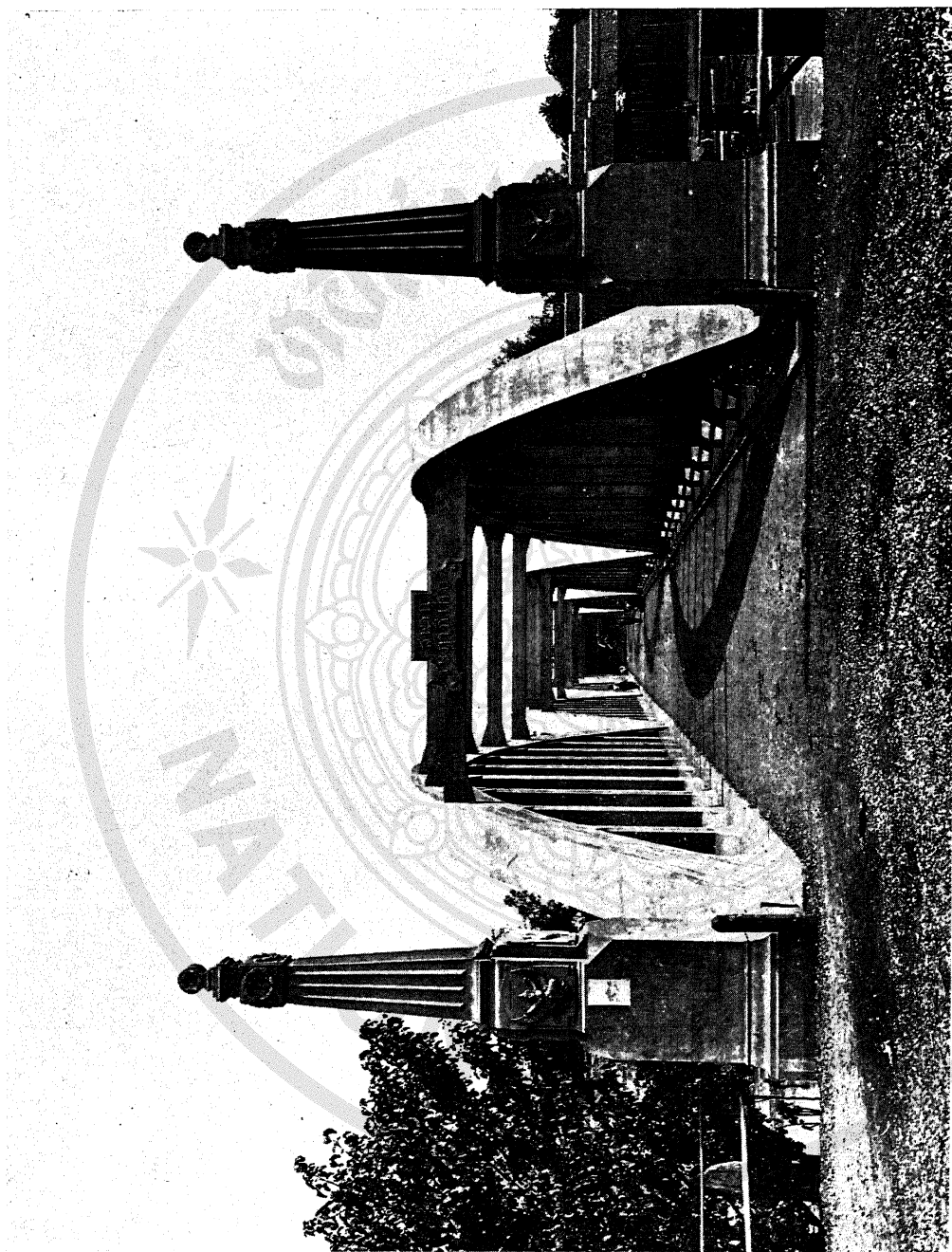
ออกซึ่งจะมุ่งไปพรมแดนกับพหุประเทศในภายหน้า บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างไปถึงอารัญประเทศ, การก่อสร้างก็ได้ทำไปคงจะทันเปิดถึงปราชินบุรีในราว พ.ศ. ๒๔๖๕. นอกจากนี้ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่จัดขนาดรางวางรางให้เป็นขนาดกว้าง ๑ เมตร เหมือนกับขนาดรางรถไฟของประเทศที่ใกล้เคียงทั้งปวงทั่วพระราชอาณาจักร, เพื่อจะใช้ขบวน รถโดยตรง จาก ที่แห่งหนึ่ง ถึงอีกแห่งหนึ่ง ตลอด พระราชอาณาจักร สยามโดยมิต้องพักหรือถ่ายสินค้า, คงบรรทุกส่งสินค้าเข้าไปจำหน่ายในประเทศที่ใกล้เคียงได้ตลอด, นอกจากนี้ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานข้ามลำน้ำเจ้าพระยา, กำหนดการเหล่านี้ก็ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ได้ทรงพระราชดำริห์ขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ใหญ่แก่ประเทศสยามทั้งสิ้น.

การรถไฟรัฐบาลสยามได้เริ่มก่อสร้างในรัชกาลที่ ๕ ทุนแห่งกิจการนี้เฉพาะทางที่เปิดแล้วใน พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นจำนวนเพียง ๖,๐๐๐,๐๐๐ บาท. มาจนถึงในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ โดยที่รัฐบาลสยามใช้เงินยืมบ้าง, เงินคงพระคลังบ้าง. เฉพาะแต่ทางตอนที่เปิดแล้วเป็นจำนวนทุนถึง ๑๒๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท, คิดเฉลี่ยทุนที่ลงไปเป็นจำนวนกิโลเมตรละ ๕๕,๕๓๑ บาท, นับว่าเป็นทุนกองใหญ่ส่วนหนึ่งในราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.

ทางบกก็ดีหรือทางน้ำ ก็ดี ความมุ่งหมาย อันสำคัญก็มีอยู่ว่าจะ ดำเนินสินค้าให้ได้ตามความต้องการของราษฎรแลพ่อค้า เพื่อบำรุงราษฎร แลเพิ่มรายได้จากค่าภาษีอากร, การที่จะสร้างทางประเภทที่ ๓ คือทางบกขึ้นในสมัยที่ยังไม่จำเป็นก็จะเป็นการใช้พระราชทรัพย์ในที่ซึ่งยังไม่สมควร: ถ้าในภาคใดของ

สพานรถไฟจังหวัดลำปาง

สะพานภูมิพล

ประเทศยังไม่มีทางรถไฟหรือทาง น้ำนับว่าเป็น ที่กันดารแก่ราษฎร ก็จำ เป็นจะต้องจัดสร้างทางบกขึ้น, การเป็นเช่นนี้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รวมกรมทางเข้าอยู่ในบังคับบัญชาของกรมรถไฟแผ่นดินเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ เพื่อดำริห์การประกอบกันได้ถนัดถนี่. เมื่อได้รวมกรมทางเข้าอยู่กับการรถไฟแผ่นดินแล้วรวมเงินค่าสร้าง ทางบกในประเภทถนนแลทางต่างทางเกี่ยวโดย เฉพาะเป็นจำนวน ๓,๕๑๕,๕๘๔ บาท.

พระพุทธศักราช ๒๔๖๔ นี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ออกพระราชบัญญัติ จัดวางการรถไฟแลทาง หลวงรวบรวม ระเบียบดำเนินการที่ได้ทดลองมาแล้ว, วางหลักการสินค้าให้เป็นทางที่เป็นผลประโยชน์แก่แผ่นดิน แลพ่อค้า, ทั้งปลูกความสดวกสำหรับรถไฟราษฎรทั่วไปโดยที่ตั้งสภากรรม การรถไฟขึ้นกำกับแลบำรุงกิจการของรถไฟราษฎรทั่วไป.

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถสอดส่องไปถึงรัฐประศาสน์นโยบาย พระราชทานความสดวกเพื่อบำรุงความเจริญความสุข แลความสดวกแห่งพลเมืองเพื่อตอบแทนรายได้จากค่าภาษีอากรเช่นนี้. เป็น การที่ทอดพระเนตร การภายนอกอย่างลึกซึ้งยิ่งนัก. แม้แต่ในสมัยนี้ยังไม่เห็นผลของทุนที่ลงไปโดยชัดเจน, แต่ในต่อไปผู้ที่สืบตระกูลของชาวสยาม ในชั้นนี้จะได้แลเห็นผลในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ ทรงพระราช ดำริห์ขึ้นด้วยขอเนกประการดังได้บรรยายมาแล้วข้างต้นนี้.

กรมขุนกำแพงเพชรอรรคโยธิน.

ความเจริญของนักธรรม

จำเดิมแต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าประชนกระเสาะกระแสะมาตั้งแต่
ศก ๒๔๖๑ รวม ๓ ศก , ทรงอำนวยการสอบความรู้ธรรมและบาลีไม่ได้ จึง
โปรดให้ข้าพเจ้าอำนวยการนั้น แทนพระองค์ตลอด ๓ ศก, การก็ได้ดำเนินการ
ตามระเบียบหลักสูตรที่ทรงไว้ มีความเจริญคงที่อยู่เหมือนทรงเอง. ศก
นี้ได้ขยับเวลาสอบเข้ามาภายในธันวาคม, แล้วเสร็จก่อนงานเฉลิมพระชนม
พรรษา, เพราะเป็นเดือนว่างราชการ, และจะลงระเบียบดังนี้ในสกต่อไป.

ประโยคเปรียญธรรมชั้นเอกที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ทรงดำริให้ไว้
แต่ยังหาได้สอบไม่ขึ้น สกนี้ได้ประกาศให้นักเรียนเข้าสอบประโยคนั้นใน
สกหน้า เมื่อครบมีเปรียญธรรมชั้นเอกในสกต่อไป เพราะในสกเดียวจะ
สอบให้จบทั้งหมดไม่ได้ ต้องสอบสกละอย่างคือ.— ประโยค ๗ บาลืออย่าง
๑ ประโยค ๘ บาลืออย่าง ๑ ประโยค ๙ บาลืออย่าง ๑ รวม ๓ ศกเป็นเปรียญ
บาลีชั้นเอก. เมื่อในอีกสกหนึ่งสอบประโยคนักธรรมชั้นเอกได้ จึงเป็น
เปรียญธรรมชั้นเอกเต็มภูมิเถระ ดังนี้.

กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์.

ปัญหาเรื่องทหารม้า

ด้วยตามที่ข้าพเจ้าได้รับเรียบเรียงเรื่องประโยชน์ของทหารม้า เพื่อ
นำลงหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตนั้น ข้าพเจ้าได้ลองเรียบเรียงดูแล้ว, แต่ครั้ง
มาตรวจดูก็มีความเห็นว่าสิ่งที่ข้าพเจ้าจะอธิบายถึง ประโยชน์ ของ ทหารม้า ซึ่ง
เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในตำรายุทธวิธีทุกเล่มอยู่แล้ว. ดูจะเป็นการซ้ำซาก (ซีด-
ติศ) อยู่สักหน่อย, และดูออกจะเป็นการประมุลผู้เรียบเรียงตำรายุทธวิธี
อยู่บ้าง ทั้งข้าพเจ้าก็ไม่มี ความชำนาญความสามารถในการนิพนธ์ก็จะยังเป็
การนำเกลียดมากขึ้น. ยิ่งไปเปรียบเทียบกับหลักตำราสำคัญๆ เช่นหัวข้อ
ยุทธวิธีก็เป็นการกล่าวซ้ำและไม่ชัดเจนบริบูรณ์ดี ย่อมเป็นการไร้ประโยชน์
โดยแท้. อันที่จริงมีเรื่องอยู่เรื่องหนึ่งซึ่งน่าจะลงในหนังสือพิมพ์เพื่อให้บรรดา
บุคคลซึ่งมิได้อยู่ใกล้ชิดแก่การทหารม้า แต่มีความรักและหวังดีในการ
ทหารม้าได้ทราบ คือปัญหาเรื่องทหารม้าของเราเท่าที่มีอยู่แล้วจะสามารถ
ใช้ราชการป้องกันบ้านเมืองได้จริงจังสมควรแก่ความหวังของรัฐบาลสักเพียงไร.
ปัญหาเรื่องนี้สำหรับพวกทหารม้าก็ว่าได้ว่าไม่เป็นปัญหา. เพราะเราเชื่อแล้ว
ในประโยชน์ของทหารม้าและการที่จะเป็นไปในอนาคต, แต่สำหรับคนที่
อยู่ห่างนั้นเมื่อได้เห็นม้าตัวเล็กไม่มีหอก, ไม่มีปืนกล, ก็น่าจะเลยเห็นว่า
ทหารม้าไม่มีประโยชน์. เพราะจะต่อสู้กับศัตรูซึ่งใช้ม้าเทศและถือหอกหา
ได้ไม่. เพราะฉะนั้นน่าจะเห็นไปว่านอกจากเห็นำเสด็จแล้วก็ไม่มีประโยชน์

อะไรอีก, ประกอบกับมีบุคคลบางจำพวกซึ่งได้ยื่นคนอื่นพูดว่าม้าเทศเลี้ยงในเมืองไทยไม่ได้ ก็เลยตัดสินใจว่าทหารม้าของเราจะใช้รับไม่ได้ที่เดียวและไม่ควรจะให้เปลืองเงินด้วย.

ความเห็นเช่นนั้นไม่ใช่เป็นของใหม่. ข้าพเจ้ายังจำได้ว่าเมื่อตัวข้าพเจ้าเองได้ตกลงใจว่าจะเรียนเป็นทหารม้า ยังมีท่านผู้ใหญ่หลายท่านพากันเห็นว่าเรียนไปก็ไม่มีประโยชน์อะไรเพราะจะใช้อะไรไม่ได้. ท่านเหล่านั้นพากันเห็นว่าทหารม้าเป็นเหล่าที่ใช้การในภูมิประเทศเราไม่ใคร่ได้ เพราะไปไหนไม่ใคร่ได้มักติดหล่มติดโคลนเสียเป็นเนืองนิตย์, ทั้งม้าก็เล็กใช้การเล็กน้อยก็เจ็บ. การไม่ไว้วางใจทหารม้าเช่นนั้น ก็เนื่องจากการบกพร่องในการใช้และการเลี้ยงม้า เคยปรากฏว่าทหารม้าไปหาน้ำตามเสด็จคราวไร เคยมีม้าขาแข็ง เกือบ ๔๐. / เพราะฉะนั้นเมื่อมีการฝึกซ้อมวิชายุทธ ก็ไม่ค่อยให้ทหารม้ากันเต็มที่. ทหารม้าครั้งนั้นได้รับความพินิจจนถึงเมื่อมีการซ้อมรบที่บริเวณหลักสี่ในระยะ ๑๔ หรือ ๑๕ กิโลเมตรจากพระนครก็ต้องขนทหารม้าไปโดยทางรถไฟ. ต่อเมื่อนายพลตรีพระยาพิไชยชาญฤทธิได้บังคับให้หมวดทหารม้าเดินทาง จากสถานีตลิ่งชันไปสถานีต้นตำโรงเมื่อคราวซ้อมรบ พ.ศ. , และเมื่อกรมทหารบกมากรุงเทพ รักษาพระองค์ กับกรมทหารบกม้านครปฐมได้เดินทางไปพระนครศรีอยุธยา และได้ข้ามแม่น้ำป่าสักที่ที่น้ำวัดพนัญเชิงอันเป็น แม่น้ำที่กว้างขวางแล้วกลับมากกรุงเทพ ฯ โดยเรียบร้อย, จึงทำให้นายทหารชั้นผู้ใหญ่

กรมทหารม้าที่ ๑ รักษาพระองค์

มีความเห็นว่าม้าไทยใช้ในการรบได้ดีเหมือนกัน ก็ค่อยมีความไวใจในทหารม้ามากขึ้น (ตั้งแต่นั้นมาแม่จะต้องไปถึงสระบุรีหรือหาดจำรัสราชการทหารม้าก็ไม่ได้ขึ้นรถไฟอีกต่อไป)

ปัญหาเรื่องอนาคตของทหารม้าไทยเราจะเป็นอย่างไรนั้นเป็นเรื่องซึ่งน่าจะพิจารณามาก. เพราะเมื่อนึกถึงจำนวนซึ่งมีอยู่ก็ดูน้อยเต็มที. ทั้งอาวุธของทหารม้าและม้าก็ยังไม่บริบูรณ์ดี. ม้าก็เล็ก. หอกไม่มี. ดาบสั้น ปืนกลไม่มี. เหล่านี้เป็นต้น. ปัญหาเรื่องจำนวนทหารนี้ไม่น่าจะยกขึ้นกล่าว เพราะพูดตามจริงเปรียบตามส่วนแล้วทหารม้าของเรานับว่าน้อยนักก็ไม่ได้. ประเทศอื่นๆ ซึ่งไม่ได้เป็นมหาประเทศ แต่ได้ถึงความเจริญและมีกองทัพบกซึ่งจัดการเรียบร้อยทันสมัย เช่นประเทศสวีเดน, เดนมาร์ก, เบลเยียมเหล่านี้ก็ไม่มีม้าทหารมากนัก คือ

ประเทศสวีเดน	มีทหารม้าอยู่	๘	กรมๆ	หนึ่งมี	๔	กองร้อย
„	เดนมาร์ก	„	๔	„	๔	„
„	เบลเยียม	„	๖	„	๔	„

ส่วนเรื่องม้านั้นเป็นเรื่องซึ่งจะต้องอธิบายยืดยาวสักหน่อย. ประเทศสยามเราเป็นประเทศซึ่งอยู่ในฐานะพิเศษอันไม่สะดวกสำหรับการผสมม้าอย่างยิ่ง ข้อขัดข้องที่สำคัญก็คือ (๑) พลเมืองของเราโดยมากทำนาปลูกข้าวเป็นพื้นและไม่ใคร่จะชอบปลูกพันธุ์ธัญญาหารอย่างอื่น ; ภูมิประเทศสำหรับปลูกข้าวย่อมต้องใช้ที่ชนและซึ่งไม่สะดวกแก่การเลี้ยงม้า, ม้าราษฎรในฤดูข้าวมัก

ต้องขึ้นอยู่บนแคร่ไม่มีที่จะไป เป็นเหตุให้ม้าเจ็บป่วยตายเป็นอันมาก. (๒) เนื่องด้วยพลเมืองไม่ชอบปลูกัญญาหารอย่างอื่นนอกจากข้าวธรรมดา จึงเป็นเหตุให้เราต้องไปเลี้ยงม้าด้วยข้าวเปลือก; แต่ข้าวเปลือกเป็นอาหารที่มีแป้งมากมีสิ่งที่จะบำรุงกระดูก และร่างกายน้อย ฉะนั้นนับว่าเป็นอาหารที่เลวที่สุดสำหรับม้า. (๓) พลเมืองไม่ชอบเลี้ยงม้า. ผู้ที่มีม้าก็หวังจะขี่ไปมาในระยะใกล้ ๆ ไม่ต้องการม้าใหญ่โตแข็งแรงคืบคี่อะไรนัก, ต้องการเล็ก ๆ กินไม่จุเลี้ยงง่าย ๆ วิ่งเรียบ ๆ (อย่างขันบรจุน้าวางบนหลังไม่กระดก). ข้อความที่กล่าวนี้เป็นข้อสำคัญซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงหลายเห็นได้แล้วว่า การที่เราจะหวังให้ม้าในประเทศเรามีจำนวน มากพอและมีร่างกายใหญ่โตแข็งแรงพอที่จะใช้ราชการทหารได้นั้นมีน้อยที่สุด. และนับวันนับจะน้อยลงด้วย. มีบุคคลบางท่านซึ่งได้ออกความ คิดว่าจะเอาพันธุ์ม้าเทศมา ผสมโดยยอมให้ราษฎรมาขอผสมนั้น, ข้าพเจ้าเห็นว่ายังเป็นสิ่งที่ไกลจากความที่จะสำเร็จผลได้นั้นอยู่มาก, เพราะมีข้อขัดข้องดังต่อไปนี้:—

๑) ราษฎรเขาต้องการเลี้ยงม้าไว้ใช้เองโดยมาก, ก็ถ้ามันมีเชื้อตระกูลม้าเทศก็ย่อมจะวิ่งเรียบอย่างม้าไทยไม่ได้.

๒) ม้าที่มีขนาดโตย่อมกินจุกว่าม้าขนาดเล็ก, แต่พวกเจ้าของม้าย่อมไม่ยากจะให้เลี้ยงยิ่งไม่ต้องให้ กินข้าวด้วยได้ก็ยิ่งดี. เช่นม้าไทยในฤดูแล้ง และต้นฤดูฝนก็ได้เต็มหญ้าตามนาเท่านั้น; ในระหว่างหน้านาก็ได้กินแต่หญ้า

ซึ่งชั้นในน้ำ, ซึ่งเป็นหญ้าที่ไม่มีเชื้ออาหารพอและทำให้กระดูกฟีกาล. เพราะฉะนั้นม้าไทยจึงมีขนาดเล็ก. ถ้าลูกม้าเทศไม่ได้กินข้าวและหญ้าให้บริบูรณ์ไหนเลยก็โตขึ้นจะได้, ย่อมจะมีขนาดเล็กใกล้เคียงม้าไทย, และจะขาดความอดทนอันเป็นคุณสมบัติของม้าไทยมาแต่โบราณ, ทั้งปรากฏว่าการผสมม้าเทศกับม้าไทยมักได้พันธุ์ที่มีลักษณะไม่งาม, ไม่แข็งแรง. เช่นอกแคบ, ขายาว, เป็นต้น. นอกจากนั้นม้าเทศต้องการให้อุบัติบำรุงมาก, แต่คนไทยเราหาไม่มีความชำนาญในการเลี้ยงม้าเหมือนกับเลี้ยงโคกระบือไม่, ผิดกับชาวยุโรปอเมริกาซึ่งมีความชำนาญในการเลี้ยงม้า, เพราะใช้ไถนาด้วยม้ากันโดยมาก. ตามที่กล่าวมานี้เห็นได้ว่า การที่จะหวังให้มีม้าเทศเป็นสัตว์พาหนะประจำในพื้นที่เมืองเรานั้นเห็นจะเป็นการเหลือหวัง, เว้นเสียแต่พวกที่มีทุนทรัพย์มากจะจัดการผสมม้าเทศไว้สำหรับแข่งขันเท่านั้น. แต่ตามที่ได้กล่าวมาแล้วม้าไทยเรานั้นมีคุณสมบัติดีใช้ได้, กล่าวคือใช้สำหรับการลาดตระเวนใกล้ชิด เช่นลาดตระเวนสำหรับทหารราบ, และใช้เป็นม้าต่างลากรถลากปืนใหญ่ได้ดี, และมีความอดทนเลี้ยงง่าย. เช่นนี้น่าจะเป็นข้อที่ควรจะคิดอ่านบำรุงพันธุ์ม้าไทยให้ดีขึ้นมากกว่าที่จะเอาโลหิตต่างประเทศเข้ามาปน.

ก็ส่วนม้าสำหรับทหารม้าโดยแท้ ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ม้าเทศซึ่งมีร่างกายใหญ่โตมีฝีเท้าเร็ว, เพราะการลาดตระเวนต้องการให้ทหารม้าเดินทางได้วันละไกล ๆ. ส่วนม้าไทยเดินได้วันละ ๖๐ กิโลเมตร, ม้าเทศ

อาจไปได้ถึง ๕๐-๑๒๐ กิโลเมตร, และมีอาการเหงื่อเหนียวเท่ากัน. ฉะนั้น
 ทหารม้าย่อมต้องการให้ไปได้ไกลและวิ่งได้เร็วที่สุดเป็นใหญ่. อนึ่งในการ
 ที่จะถาโถมเข้าตลุมบอนต่อทหารม้าข้าศึกเพื่อให้ขบวนรบของข้าศึกแตกหักพิ
 นาศไปนั้นก็ต้องการฝ่าเท้าเร็วกับน้ำหนักของม้าให้มาก, ดังปรากฏในสูตรของ
 วิชาเมฆานิกอยู่แล้ว. ก็ม้าไทยย่อมไม่มีน้ำหนักและความเร็วที่จะไปเปรียบ
 กับม้าเทศได้, ฉะนั้นจึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องจัดหาม้าเทศให้ทหารม้าจึงได้.
 วิธีจัดการม้าเทศให้ทหารม้านี้ เป็นปัญหาที่ยาก ที่สุดแต่ไม่ใช่ปัญหาที่เลือ
 หวัง. ข้าพเจ้าเชื่อว่าเท่าที่เจ้าหน้าที่ในกระทรวงกระลาโหมกำลังจัดการและ
 ทำการทดลองอยู่ทุกวันนี้ภายในไม่กี่ปีนัก จะได้เห็นทหารม้าใช้ม้าเทศเป็นแน
 นอน. เมื่อข้าพเจ้าจะกล่าวมาเช่นนี้ผู้อ่านหนังสือคงจะนึกว่าข้าพเจ้าอยากจะ
 ให้รัฐบาลส่งม้าออสเตรเลียเข้ามาใช้ทุก ๆ ปีหรือเป็นคราว ๆ, ดังเช่นที่ได้
 เคยทำมาแล้วในครั้งหลังเป็นแน่. การแก้ปัญหาเช่นนี้ดูจะเป็นวิธีที่ง่ายที่สุด
 แต่เป็นวิธีที่แพงที่สุดเพราะจะต้องจ่ายเงินออกไปต่างประเทศปีหนึ่งไม่น้อย
 กว่า ๖๐๐๐๐-๗๐๐๐๐ บาท. อันที่จริงเรายังมีหนทางที่จะทำให้ต้องจ่ายเงิน
 ออกไปนอกประเทศน้อยที่สุดโดยซื้อพันธุ์ม้ามาผสมเอาเอง. ถ้าว่าถึงเฉพาะ
 การผสมม้าเทศแล้วไม่เป็นการยากนัก, แต่ยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่ต้องแก้ไข
 และแก้ไขยากกว่ามากคือ:-

ข้อ ๑ ต้องคิดถึงเสบียงของม้า เพราะม้าเทศจะเลี้ยงด้วยข้าวเปลือก

พักแรมของทหารม้า

หาได้ไม่ ต้องคิดอ่านจัดหาข้าวโอ๊ตหรือข้าวบาร์เลย์ให้กินตั้งแต่อายุ ๖ เดือน จนถึง ๓ ขวบ, ทั้งต้องหาหญ้าที่เป็นเชื้ออาหารดีให้มีจำนวนมากพอให้กินตลอดเวลา, ทั้งสองสิ่งนี้ต้องการทำเลที่ทำการเพาะปลูกและผู้ชำนาญอีกมาก ซึ่งหาไม่ใช่ง่าย, ถึงแม้ผู้ไปเรียนมาจากยุโรปและอเมริกาแล้วก็ต้องมาเรียนเหตุการณ์พิเศษในประเทศเร่อีกนาน. อนึ่งจำนวนเสบียงต่างๆ ของม้าจะคิดให้มีพอสำหรับม้าที่ผสมเท่านั้นหาได้ไม่, ต้องให้มีพอที่จะเลี้ยงม้าในกรมกองด้วยซึ่งเป็นจำนวนหลายพันต้น.

ข้อ ๒ ม้าที่ผสมขึ้นย่อมอาจป่วยเจ็บตายได้เป็นอันมาก, จำเป็นจะต้องมีอัสวแพทย์ซึ่งมีความชำนาญในการรักษาโรคต่างๆ ไว้ในประเทศเราให้พอ, ทั้งต้องแสวงหาวิธีต่อสู้โรคติดต่อที่สำคัญๆ ไว้ด้วย. เช่นจนบัดนี้ก็ยังมีหนทางที่จะต่อสู้กับโรคไขป้อนเนื่องจากตัว ตรีปานะโซม, ซึ่งเป็นโรคที่ชุกชุมมาก. เจ้านาที่ก็ได้ทดลองหาวิธีรักษาอย่างเต็มที่ก็ยังไม่สำเร็จ, ได้แต่บำบัดให้ทุเลาลงไปได้คราวหนึ่งเท่านั้น. ก็ถ้ายังหาวิธีต่อสู้ให้เป็นผลแน่นอนไม่ได้ก็ต้องจัดการระวังป้องกันเป็นการลำบากแก่การผสมสัตว์อย่างยิ่ง.

ข้อ ๓ ทหารในกรมกองก็ยังไม่มีความชำนาญในการปฏิบัติบำรุงม้าเทศเพียงพอ, ฉะนั้นจะจัดหาม้ามาขายให้มากก็จะมีจำนวนตายมาก. ฉะนั้นก่อนที่จะจัดหาม้าเทศให้แก่กรมทหารม้ายังจะต้องเตรียมการอื่นๆ และทั้งฝึกหัดให้เลี้ยงม้าในเมืองไทยเสียให้ดีกว่าก่อน.

ที่ข้าพเจ้าบังอาจหวังได้ว่าในไม่กี่ปีจะได้ไข่ม้าเทศก็เพราะว่าได้ทราบผล
 แห่งการทดลองที่กระทรวงกลาโหมได้ทำไปแล้วนั้น, เห็นว่าเครื่องขัดข้อง
 ทั้งปวงปลดเปลื้องลงไปเป็นส่วนมากแล้ว, แม้จะเริ่มลงมือทำการให้จริงจัง
 ในบัดนี้ก็มีทางสำเร็จได้แน่.

ปัญหาเรื่องอาวุธของทหารม้านั้นข้าพเจ้าไม่อยากจะกล่าวให้ยืดยาวเพราะ
 เป็นปัญหาอันไม่น่าพึงเกี่ยวข้องกับความเห็นของเจ้าหน้าที่โดยเฉาะ, อยาก
 จะยกขึ้นกล่าวแต่เพียงย่อๆ ดังนี้:— ปัญหาเรื่องปืนนั้นเห็นว่ากิจการของ
 ทหารม้าในสมัยนี้ต้องการยิงเข้าศึกให้ได้ผลดีแต่ระยะไกลๆ มากขึ้น, เพราะ
 โอกาสที่จะเข้าตลุมบอนนั้นน้อยลงเป็นอันมาก, ก็ถ้าปืนเล็กสั้นของทหาร
 ม้าไม่มีความแม่นยำเหมือนกับปืนทหารราบแล้ว ก็ทำให้ความสามารถของ
 ทหารม้าน้อยลง แท้ที่จริงปืนเล็กสั้นของเราเบากว่าปืนยาวประมาณ ๓๐๐
 กรัมเศษเท่านั้น และสั้นกว่าปืนยาวก็แต่เพียงเล็กน้อยไม่ถึงกับจะใช้ปืนยาว
 แทนกันไม่ได้. อนึ่งการที่ปืนเล็กสั้นไม่มีดาบปลายปืนทำให้ทหารม้าไม่
 สามารถจะเข้าตลุมบอนต่อเข้าศึกโดยการเดินเข้าแทงได้, แต่เหตุการณ์ทาง
 ยุทธวิธีอาจบังคับให้ทหารม้าต้องเข้าจับไล่เข้าศึกซึ่งอยู่ในภูมิประเทศซึ่งม้าบุก
 เข้าไปไม่ได้เนื่องๆ. ด้วยเหตุนี้ประเทศเยอรมันและรัสเซียจึงได้จ่ายหอก
 ปลายปืนให้ทหารม้าในมหายุทธสงครามคราวนี้. ส่วนประเทศเราก็มองความ
 จำเป็นที่จะให้ทหารม้ามีปืนซึ่งยิงได้แม่นยำเหมือนทหารราบ และมีหอก

ปลายปีนเหมือนกับทหารราบด้วย. แต่การเปลี่ยนปีนนี้น่าจะทำพร้อมกับทหารเหล่าอื่นๆ ในกองทัพทุกทั่วไป. ปัญหาเรื่องปีนกลก็อยู่ในฐานะเช่นเดียวกัน, เพราะทหารม้าก็จำเป็นต้องมีปีนกลที่ดีเหมือนกัน. แต่หากว่าปีนกลชนิดเบาเช่นเราใช้อยู่และปีนลิวอิสในขณะที่ยังอยู่นั้น มีเสียงไม่สู้ผิดกว่าปีนกลธรรมดา. ข้าศึกไม่สามารถจะรู้ได้ว่าปีนกลชนิดใดยิง, จึงควรมีปีนอย่างเบาให้มากเพื่อใช้แทนปีนกลอย่างหนักซึ่งไม่สะดวกในการบรรทุกต่างและมีราคาแพงมาก. ปัญหาเรื่องหอกเป็นปัญหาซึ่งน่าจะยกขึ้นกล่าวอีกข้อหนึ่ง. เพราะเป็นปัญหาซึ่งนักปราชญ์ในการทหารทุ่มเถียงกันมาตั้งแต่โบราณตลอดจนทุกวันนี้. ข้อสำคัญมีอยู่ว่าฝ่ายที่อยากให้ทหารม้าใช้ดาบไม่มีหอกนั้นอ้างว่าทหารม้าเป็นเหล่าซึ่งต้องมีม้าที่ลาดตระเวรเป็นสำคัญกว่าอื่น, แต่หอกเกะกะแก่การลาดตระเวรอย่างยิ่ง, และหอกใช้ได้ในคราวเดียวเมื่อเสร็จแล้วก็ต้องทิ้ง, ส่วนดาบนั้นฟันได้หลายหน, และการหัดทหารม้าใช้หอกเป็นสิ่งที่ต้องการความชำนาญมาก. ฝ่ายพวกที่เห็นว่าควรใช้หอกชี้แจงว่าฝ่ายที่มีหอกเมื่อเวลาเข้าตลุมบอนมีขวัญดีกว่าเพราะรู้สึกว่ามีอาวุธยาวเวลาเข้าตลุมบอนในแถวอันเป็นปีกแผ่น. ทั้งหอกสามารถทำลายทหารราบซึ่งนอนอยู่กับดินได้. ฝ่ายข้างที่เห็นว่าไม่ควรมีหอกก็ชี้แจงว่าฝ่ายที่ถือหอกเข้าตลุมบอนอีกฝ่ายหนึ่งก็ขยายเป็นแถวห่างเสีย, พยายามโอบปีกไปด้านหลัง, ถ้าฝ่ายที่ถือหอกขยายแถวออกบ้างแล้วหอกนั้นจะเกะกะเอา

ดาบฟันไปได้ง่าย. การทุ่มเถียงกันนี้ย่อมไม่มีที่สิ้นสุด, แต่ในมหายุทธสงครามคราวนี้ทหารม้าฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งอยู่ในทวีปยุโรปมักใช้ดาบเป็นฟัน, และไม่มีใครจะมีโอกาสเข้าตลบอบนต่อทหารม้า, ทำแต่กิจลาดตระเวนแลยึดสนามเพล่าเป็นฟัน, แต่ทหารม้าอังกฤษซึ่งรบอยู่ในแดนเมโสโปเตเมียได้เข้าตลบอบนหลายครั้งจึงพากันนิยมใช้หอก. ฝ่ายเยอรมันซึ่งเข้าตลบอบนกับฝ่ายรัสเซียซึ่งพึ่งเริ่มใช้หอกก็ปรากฏว่านิยมใช้หอกกันทั้งสองฝ่าย. เมื่อหันมามองถึงประเทศเราแล้วเมื่อเราจะต้องใช้ม้าเล็กๆ อยู่ก็ไม่ควรจะมีหอกให้เกะกะและหนัก. แต่เมื่อเปลี่ยนใช้ม้าขนาดใหญ่แม้จะใช้หอกก็ไม่เกะกะ, และหอกในประเทศเราหาไม่ลำบาก. ถ้าเราไม่หยากจะใช้หอกเหล็กกลวงแบบเยอรมันแล้ว เรามีหอกขึ้นอยู่ในป่าอุดมที่สุดและมีทุกแห่งหน, ต้องการแต่เหล็กปลายหอกสำหรับมาสรวนปลายไม้รวกก็จะใช้การได้ดี. เบบ

แลถูกกว่าหอกอย่างดีที่สุดในโลกนี้.

ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาย่อ ๆ เหล่านี้หวังว่าผู้อ่านจะมีความเชื่อมั่นในคุณประโยชน์ของทหารม้าของเรา และมีความเชื่อใจว่าการทหารม้าของเรามีได้หยุดชงักอยู่ แต่คงพยายามที่จะก้าวหน้าไปให้ทันสมัย. แม้แต่จะมีอุปสรรคขัดขวางอยู่มากก็คงจะไม่ทำให้ความเจริญของเหล่าทหารม้าล่าไปกว่าทหารเหล่าอื่นได้/

หม่อมเจ้าทองทิพย์.

ပြဝေ

သံသရာ

သံသရာသံသရာ

๑ นนัง ลือลิตลิตลิต

ตั้งจิตจะนำความ

๑ กิ่ง ล้างก็ล้างเพียง

บ่มีจะมุ่งร้าย

โอใครจจะพาพาทำ

ใครดีวิเศษไซ้

๑ ชมเราก็แพงคิ

แม่แมดมีคีนดี

บ่มีคิดดีทรม

สุขให้ญาติสหาย

กละเยี่ยงวิธีสหาย

บ่มีมุ่งประจานใคร

ก็จะล้างจะเลียบให้

ก็จะชมประสมดี

ผิวงิ๊วก็จอร์

ก็จะใช้บุญฉลองสาขๆ